

ajándék

előretöltés

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

5 Lackfi János:
Az élőhalottak
zsoltára

7 Vedrana
Božinović: Korona
a szerelem idején

14 Tóth Szilárd:
Péntek

2020. április 18. III. évfolyam 4. szám

vezérvers

Lázár-Szűcs Anikó

Van amiért érdemes élni

Van amiért érdemes még élni

1. amikor kedved támad
tejberizst főzni
(Érezni véled
ropog a cukor
a fogad alatt)
2. amikor teleportál
a lilium illata
a múltba
(Beleszagoltál
portörlés alatt
és zokogni kezdesz
mert egyszer
egy lány
liliomillatra
aludt el
s örökre)
3. amikor épp felkelnél a székből
és a macskád a lábadra ül
és veszteg maradsz
és késésben
(Érzed a bizalmat
A test elengedi magát
Hozzád olvadt
ez a vadállat
Megölhetnéd
és utolsó lehetéig
azt érezni
érdemes élni)

tárca

(ÖN)FELADÁS

Koromhoz képest viszonylag régóta vagyok a táncházmozgalom részese, része. Zenészcsaládban születtem, jární és táncolni szinte egyszerre tanultam, beszélni is alig tudtam még, amikor a *Magasan repül a daru* volt a kedvenc dalom, és megsirattam a kis pacsirtát, akinek elvágta a jobb szárnyát. Nem igazán volt tehát „választásom”. Tudtom, akaratom nélkül vált a zene, a tánc lényem fontos részévé, amely meghatároz, alakít. Nélküle nem lennék, aki vagyok, identitásom elválaszthatatlan része lett.

Soha nem voltam „népi arc”. Két rockzenekarban is énekeltem, gitározni tanultam, dalokat írtam, írok ma is. Még mindig van bőrkabátom – bár a zakóimat többet hordom mostanában –, szívesen öltöm fel. Tankcsapda minden mennyiségben, a tavalyi nyár egyik meghatározó élménye pedig egy Slipknot-koncert volt. Nem vagyok tehát „népi arc”, nem is akarok az lenni. Senkinek nem akarok bizonyítani, magamnak sem. Nekem ez természetes. A bőrkabát és a zakó, a *Nagypénteken mossa holló a fiát* és a *Jönnek a férgek* jól megférnek egymás mellett.

Zenész vagyok. Népzeneész. Brácsások, tamburakontrások, kobzások (tudom mind az öt akkordot, amivel már elvagyok egy tánkiséretnél). Dalszerző vagyok. Verseket zenésítek meg, örömmel dalolom őket. Tanultam zenét, alapfokú zeneiskolában, klasszikus hegedűre jártam. Apám azt szerette volna, ha primás leszek. Nem lettem. A zeneiskolát sem szerettem, megkockáztatom, ezzel nem vagyok egyedül. Én nem a zeneiskola miatt zenéltem, én a zenéért „kínlódtam” végig a zeneiskolát. A zene pedig soha nem hagyott cserben. A többi hangszereken egyedül tanultam, kis segítséggel persze, de önerőből. Hogy jó zenész vagyok-e? Ott tartok, ahol tartanom kell. Sokan vannak nálam jobbak. Ez így van jól. Miben mérjük a jó-ságot? Mindig minden A-dúr tiszta-e? Nem. Mindennap foglalkozom-e vele? Nem. Dalt tudok-e írni bármikor? Nem. Ihlet kell hozzá. „Profi” vagyok-e? Inkább szerelmes: hullámhegyek, hullámvölgyek, egyszer fent, egyszer lent. A profizmus hideg, azt mondják. A szerelem forró.

Végignézek magamon, időnként magunkon. Azokon, akik hozzám ha-

sonlók. A közösségem. A hagyomány, őseink által féltve őrzött, tisztán, őszintén érzett lényeg őrzői, továbbadói. Az örök érvényű értékek felismerői, mai éltetői. Mert ezek vagyunk. E „címeket” nem osztogatják, nem jár érte kitűző. Ez a mi természetes, Isten adta megtiszteltetésünk, de egyben felelősségünk is.

A világ most nem hozzánk hasonló. Az általunk képviselt értékek nem mindenhol, nem mindenkinek azok. A nemzeti, a nemi identitás, a haza, a hit globális szinten áll támadás alatt. Erről nem beszélnek sokat, mindenki tudja, milyen módon. A mi közösségünk, ahol ezek mindennek az alapját képezik, ilyenkor összezár, az utolsó mentsvár lesz a hozzánk hasonló értékek mentén élő embereknek. Látszólag.

A valóság sajnos nem ez. Végignézek tehát magunkon. Elszomorodom, dühös leszek. Előre szólok, érted haragszom, nem ellened! Néha úgy érzem, meg kellene állni, lépni egyet hátrafelé, aztán újrakezdeni valahol. (De hol?)

Legényest táncoló lányok. Ugye tudjuk, hogy innen csak egy lépés a férfi karikázó? Így elképzelve mosolygok is, az-

tán megriadok, amikor rájövök, ez már csak idő kérdése. Még inkább az arcomra fagy a mosoly, amikor belegondolok, hány cicanacis férfi táncost láttam az utóbbi években. Rövid, szűk naci, világos, tarka zokni. Ugye megvan a kép? Csak őszintén! Legényes lányok, lányos legények. Nem pont ez ellen kellene harcolnunk? Nem az a szép a táncainkban, hogy egyértelműek a szerepek? A férfítáncok azért férfítáncok, mert férfiak táncolják őket. (Tudom, van, ahol hagyományosan néha nők is táncoltak mondjuk verbunkot stb.) Vannak női táncok is. Nőknek. Nekem itt valahogy véget ér a válogatási lehetőség. A páros táncok szépsége, hogy együtt történik, találkozik a két fél, a szerepek továbbra is tiszták: a férfi irányít, a nő követi, és ez nem fölé-alá rendelt viszony, hanem a harmónia, az egység megtestesülése, amely a táncunkat mozgásból táncá emeli. A tánc pedig nem sport, igaz? Igaz...?

„...MARADOK A MESZE TÁVOLBAN MIND SAJÁT FIJUK”

Klamár Zoltán

Értékrend és szemléletmód a kishomoki parasztszakadék első világháborús leveleiben

Beszélhetünk-e még személyes érintettségéről az első világháború kapcsán, hiszen ebben az évben már a békediktátum kihirdetése, a vesztesekre kényszerítése is száz év messzeségben van. Ahogyan az egyéni emlékezet pereméről lassan, egyre fakuló emlékfoszlánnyokként elillan a dédapák alakja, úgy viselt dolgaik: az ünnepélyes rukkolások, harctérre indulás, vitézkedések, sebesülések, hadifogság és a szerencsések hazatéréséhez kapcsolódó narratívák is kikopnak a megritkult családi beszélgetések szövetéből.

Az évfordulók azonban újra a figyelem középpontjába állítják az utánuk maradt, őket idéző limlomokat: a zománcos kulacsot, amelynek kupakja már rég elveszett, a gázálcot, amelynek előregegdett és megkeményedett a gumírozása, a horpadt sapkajelvényt, ilyen-olyan töltényhüvelyt, megsárgult fotókat...

A vidéket évtizedek óta járó kutatót néha érhetik meglepetések! Nekem 2001-ben volt benne részem, meghozza Kishomokon – a szikes legelők és a homokhátság peremén épült faluban –, idősebb Rövid István egykori portáján. A nádfedeles, napsugaras oromzatú, akkor már százévesztudós ház padlásán Szilágyi Miklós – néhai mentorom és atyai jó barátom – látta meg egy kosár alján a táborig levelezőlapokat, amelyek sok-sok évtizede porosodtak a pókhálós félhomályban.

A szoba hűvösében beszélgetve kiderült, hogy egy igen népes parasztszalad első világháborús levelezésének maradékára leltünk.

Rövid Istvánnak és Nemes Veronának tíz gyermeke született: hét fiú és három lány. A fiúk közül négyen érték meg a felnőttkort: József, aki Magyar-kanizsára költözött, Ferenc és Mátyás Horgosra nőszült, a legfiatalabb fivér, István idős szüleit gondozta, nem alapított családot. Borbála Kishomokon, Júlia Ostorkán lett feleség és anya, míg Piroskáról annyit tudtunk meg, hogy a háború alatt ment férjhez.

Bosznia, a csúnya, görbe ország

Rövid Ferenc 1913-ban sorkatonai szolgálaton volt, állomáshelye, ahogy írta: „Bósznya, Visegrád”. Az apjának címzett levél valójában az egész családnak szól:

Tíz Rövid Istvány úr részére
B B M Martonos

Kelt levelem 1913 júniús hó 10 szretet kedves Szüleimjím tisztelem kenteket sok jó egéségel én hála istenek egéséges vagyók amit kentek is tiszta szívből kívánok kedves Apám és anyám meg a töbi testvérjeimet sok jó egéségel meg a jóska bátyámékat is sók jó egéségel tisztelem a sogorékat jó egéségel továbbá a Demús Ángyomat tisztelem jó egéségel meg a család jait is tudatom hogy ere

is nagyon melegek vanak júniús hó ota hanem eső majd nem minden nap van mert akora hegyek vanak hogy a felhők léjeb vanak mind a hegyek oszt el akad a hegyben oszt van akora eső hogy majd el akadunk a sárban továbbá tudatom hogy lénungot 10 napra 2 korona 60 fillért kapunk de abul egy héten négyszer kapunk eni azután nekünk kel róla gondolkoz ni a ha eni akarunk de bizony ara aban a csunya görbe országban nagy a szegénység nagyon drága minden mert vetést nem igen látni néhol egy pár mérest látni azok is nagyon hitványak más ujságot nem írhatok hanem a kártyát meg kaptam ezel zárom sorajim maradok a mesze távolban mind saját fijuk

Érdekes, sok információt tartalmazó levelet küldött a katonaszkodó fiú. Értékrendjéről megtudhatjuk, hogy első helyen szülei állnak, majd őket követik testvérei és azok hozzátartozói. Ezek után – ez a többi levélre is igaz – az időjárás beszámoló és a katonasélet megíráható híradása, illetve a záróformula ismételődik leveleiben.

Szívesen időz a táji jellemzőknél: magas hegyek, elakadó felhők, nagy sár meg a sanyarú katonasélet jellemzése fontos része írásának. A lénungot – Löhnung, német katonai műszó, a zsoldot jelenti – kevesli, mert szerinte a szegénység ott drágaságot szült.

Későbbi leveleiből az is kiderül, hogy otthonról kapja a lapokat, amelyeket megírva hazaküld: „...a kofértás levelet is meg a lapokat ami ben volt 10 darab levelező lap...” időben érkezett, mert „...már nem volt mire írni...”.

A következő évben hamar a frontokra kerülnek a Rövid testvérek. Kivételt a legfiatalabb, István képez, aki 1915 nyarán „marad be”.

A fivérek otthoni közvetítéssel tudják meg egymás címét. Elég sokat írnak haza is, egymásnak is, ami jelzi a szoros rokoni köteléket. Különösen sok lap maradt meg a Ferenc, Mátyás és István közötti levelezésből. Ennek egyik oka lehetett, hogy közöttük kis korkülönbség volt, jobban összenöttek. Talán a gazdálkodási munkamegosztásban is sokkaltta inkább egymásra voltak utalva, hiszen legidősebb fivérük, József családsként már jóval a háború kitörése előtt önálló életet élt.

„Golokkal” a lábban – Rövid István levele

916 dec.1.
Rövid Ferenc úrrészére
3/86. gy. -ez. 10. Század
Feldposztzám. 85.

Feladó
Rövid István
Rezerve Spítály
8. Aptálung Békés Csaba

Kelt Békés Csabán 1916. December elsőnap. Szeretet kedves Battyám Ferenc. Kívánom a Minden Ható Istentől és szívem szeretetéből hogy-pársor irásom Alegjob egéséges ésviszonyok közöt találjon enhála Istenek Elég jó

érezem magam és tudatom veled hogy inét a Nyolcadik aptálungtol elmegyek amaji napon vagyis ehó Első napján a második aptálunghoz otmajd kifogják veni a golokat a lábambol nemsokára dehogy meliknap asztmég nemtudom ésmostmár ezleszacimem Rezerve Spítál Második aptálung, Békés Csaba. Hairsz esztán ezenacimem Irjál ujságot nemtudok Istenálgyon meg kedves Battyám jóegéségel éssok Szerencsével. Választvárok.

Műtetre várva, a körülményekhez képest optimista hangvételi leveleiben szűkszavúan tudatja bátyjával egészségi állapotát. A testvérek közötti kapcsolat szorosságára utal a nagyon gondosan tudatott címe. A számokat betűkkel írja, hogy kevésbé legyenek elteveszthetők.

„Előre az taliján országba” – Rövid Mátyás híradása

Feladó: Rövid Mátyás M.B.R. Rudolf rakpart 4

Géza gőzös Budapest
Címzett: Rövid István
Rezerve. Spítály
VII. Abtálung
in Békés Csaba

Kelt 917 XI hó 30 án

Kedves testvér Istvan igen jó egéséget kívánok nekem van ojan mint szokot is leni és tudatom veled kedves testvérem hogy a XI hó 24 én kelt lapodat megkaptam és meg is értetem belöle mindent és tudatom veled kedves öcsém hogy ép akor kaptam aferenc bátyánktolis két lapot és így hogy haladnak előre az taliján országba más ujságot nem írhatok min ahogy én rövid időnbeliül hazamegyek megint és (...) sürgönt külön ird meg haza akarok habirsz jöj disznóvágás is akar lesz haénhazamék

TISZTELETEL RÖVID MÁTYÁS

Levelezésükben ritkán fordul elő utalás a hadmozdulatokra, mert nyilván tudják, hogy a cenzúra nem engedti tovább az olyan lapokat. Nem is kockáztatják az amúgy is akadozó postaforgalom hivatalos helyről való megszakítá-

sát. Az, hogy idézett levelében Ferenc arról ír, hogy „haladnak előre az taliján országba”, talán a sikeres áttörésnek, meg annak is köszönhető, hogy nem a hátországba, hanem a békéscsabai tartalékkórház 7-es részlegében gyógyuló bakának íródott.

„Fegyverszünetet és külön békét” – Rövid István hírei

Gefrájter. Rövid Ferenc úrnak
3./86. gy. -ez.

11. Kompani Feldpost. № 636.

Rövid István.

Rezerve, Spítály.

Békéscsaba. VII. abt.

Kedves Battyám Ferencz.

917. XII./1 én

Kívánom a jó Istentől és őszinte szívből hogy ezen pár sor irásom a legjób egéségen és türhető viszonyok közöt találjonak és kedves battyám elég jól vagyok, továbbá tudatlak hogy én töled már nagyon régen kaptam lapot és én már irtam töb lapot a részedre tehát ha a viszonyaid engedik légy szives megírni hogy te megkapode az én lapjaimat, továbbá kedves bátyám erre most aza legfriseb hogy az Orosz ország fegyverszünetet és külön békét akar kötni a központi hatalmakal (...) azis nagyon jó lene ha (...) valóra válhatna ere a jó (...) választvárok

Ferencet örvezetővé – helyesen Geffreiternek kellett volna írni – léptették elő, aki a 86. gyalogezred 11. századában szolgált ekkor. Neki írja az Oroszország kilépési szándékáról terjedő hírt a lábadozó öccse.

Aztán a frontok összeomlottak, és a Rövid fivérek nem sokkal hazaérkezésük után megtapasztalhatták az ország szétesését, a megszállást, majd az impériumváltást is. Az új államban pedig hősökből ellenséggé váltak. Így hát odahagyták a leveleiket, életük négy nehéz évének emlékeivel a szülői ház padlásán, gondolván: hadd porosodjanak, patinásodjanak a múlt évek félhomályában.

Csapásvilágrekord, kigyúrt, atlétákat megszégyenítő testű, balett-táncosok hajlékonyságát felülmúló „táncművészek”. Emlékezzünk, honnan indultunk! Biztosan helyes, ahova tartunk? Ez a néptánc? Néptánc ez? Halványan már látom magam előtt a képet, amikor az NB I. már „néptáncosbajnokságot” jelent. Tovább meg nem gondolom.

Nem csak táncolunk, zenélünk is. A zenei részéről Salamon Soma kiváló zenészkolléga írt már a népzene ünnepe kapcsán. Nem népzenevel ünnepeljük a népzeneinket. Jövőre, mondjuk, megünnepelhetnénk a focit kézilabdával. Ott is van labda meg kapu, sőt gólrátjátsszák. A világzene (népzenei alapú világzene, népdalfeldolgozás, nevezzük,

ahogy tetszik) lehet jó, ne essék félreértés. Azért írtam az elején „önéletrajtot”, hogy látszódjék, nem vagyok a stílusok ellensége. De a világzene nem népzene! Mindkettőnek megvan a helye a nap alatt, de kérem, különbséget kell tenni. Azt, hogy egy feldolgozás jó-e, melyik a jó, az idő el fogja dönteni. Igen, létezik nagyon igényes, jó „újrágondolások”. Az időállóság a minőség bizonyítéka (lehet). Ami aggodalomra ad okot, az az egyensúly felborulása, a felelősség(vállalás) hiánya. Örök érv, hogy a „feldolgozott” népdal olyan közönséghez is eljut, olyat is megszólít, akit a népzene nem, ebben van is igazság. De mi van, ha fordul a kocka? Mi van akkor, ha mondjuk egy táncházban úgy énekel-

nek egy dalt (olyan ritmizálással, olyan dallammal), ahogy az egy feldolgozásban szerepel? Arról nem szól a fáma, mi van, ha fordítva sül el a puska. Mindenki tegye a szívére a kezét, én látok „visszafelé röpködő golyókat”. Hiszek abban, tapasztalatom is azt mutatja, az autentikusan eljátszott népzene is hatni tud a „laikusra”, az olyanra, aki nem hallgat otthon gyűjtéseket, nem a türei filmre alszik el hetente kétszer. Az energia megvan benne, át tudjuk adni! Tudnunk kell átadni. Egyetérteni nem kell velem, de el kell mondani az igazságot! A feldolgozás nem népzene többé, akkor is, ha az alapja az. Nem baj, ha van átfedés a hallgatóság között, de húzzunk határt a kettő közé! Elég volt a nép- és

világzenei színpadokból a fesztiválokon (még rosszabbak a népzenei színpadok, ahol a fellépők kétharmada „feldolgozás-zenekar”), elég a nép- és világzenei zenekarok számára kiírt pályázatokból, mindenből, ami a kettőt párhuzamosan említi. Népzene. Világzene – feldolgozás. Külön. Megférnek egymás mellett, mint a Szászcsávási Zenekar és a Tankcsapda.

A nép- és a világzene hosszú távú szét nem választása, a tánc, a táncoló felek szerepének elhomályosítása, összeszemosása, felcserélése az évszázados hagyomány felhígulásához, elpuhulásához, jellegének elvesztéséhez vezet. Azt veszítenénk el belőle, amiért megmaradt. Ugye nem ez a cél?

CÉLINE ÉS SEMMELWEIS

„Csak semmi hiszti. De azért napjában ötvenszer mossatok kezet!” Gyerekkori barátom Kínában élő lánya ezzel a tanáccsal szolgált az itthon maradottaknak. Figyelem a koronavírusról Olaszországból érkező híreket, maszkot nem hordok, és nem pakoltam tele a kamrát konzervekkel, de azért mégsem tekintem véletlennek, hogy a könyvtárban éppen most akadt a kezembe az a diplomamunka, amelyet szerzője 1924-ben vetett papírra Semmelweis Ignácra.

Figyeljék csak, milyen szépen ír az 1800-as évek elejéről, amikor az „anyak megmentője” született: „Az idő tájt, főleg ebédidőben, nem volt olyan kapualj Budán, ahonnan ne hallatszott volna ki nótaszó.”

Ugye, milyen szép mondat? Mintha Krúdy dörmögne a fülünkbe. Ha nem ismerik, sosem jönnek rá, hogy ki az írója, így hát megmondom. A modern Európa talán legkiábrándultabbnak, legmagányosabbnak mondott szerzője: Louis-Ferdinand Céline. A zsidó- és embergyűlölő rém. Akit az amerikai zsidó író, Philip Roth – természetesen csak írói értelemben – a „nagy felszabadítónak” nevez. Kurt Vonnegut szerint minden író az adósa. Charles Bukowski meg azzal rukkolt elő, hogy Homérosz óta nem született nála nagyobb regényíró.

Céline, az *Utazás az éjszaka mélyére* híres-hírheft szerzője csodálta Semmelweis Ignácot, aki arra kötelezte volna korának orvosait, hogy mielőtt a szülő nőkhöz közelítenek, klórmészoldatos vízben mossanak kezet.

Csuda mondatokat találok a fiatal Céline dolgozatában.

Már a kezdet, az első mondat is drámai, a későbbi író sejteti: „Íme Semmelweis Fülöp Ignác rettenetes története.”

A folytatás sem laposabb: „A forma mellékes, csak a tartalom számít. Az pedig, azt hiszem, kellőképpen gazdag. Bebizonyítja, hogy milyen veszélyes túlságosan jól akarni az embereknek. Régi, de mindig aktuális lecke. Képzelnék el, hogy ma megint felbukanna egy ártatlan lélek, és elkezdené a rákot gyógyítani. Nem is sejtji, milyen istenigazában megtáncoltatná! Az volna csak a káprázatos! Vigyázzon ám nagyon! Húzza csak be fülét-farkát! Ezzel az erővel elszegődhetne rögtön az Idegenlégióba! Semmit sem adnak ingyen e földön. Mindennek ára van, jóéért, rosszért előbb-utóbb egy-

aránt meg kell fizetni. A jóéért persze sokkal drágábban.”

Stílusosan szólva: Semmelweisszel meg vagyok fertőzve. Apám drámát írt róla 1979-ben *Gyilkosok* címmel, amellyel meg is nyerte az Agria drámapályázat első díját. 1984-ben pedig az amerikai egyesült államokbeli New Harmonyban beszélgetett hősről Kurt Vonneguttal, aki emlegette is néhány írásában a magyar orvost.

Céline különben már a diplomamunkájában is megveszekedett pesszimista. Úgy ír a Semmelweis születése előtti évtizedekről, a forradalomról és a napóleoni háborúkról, hogy már-már az élettől is elmegy a kedvünk. „A halál üvöltött szétszórt légiói véres ürülékében; a Nílustól Stockholmig, a Vendée-től Oroszorszáig száz hadsereg talált okot a mézszárlásra... Egyszeriben hús fajon tört ki a szörnyű téboly, hús nép, rokonok, szövetségeseik, avagy ellenségek, feketék, fehérek, szőkék és barnák... hányódva és megsebezve, szólamokra támaszkodva, az éhségtől vezérelve, a haláltól megszállottan... miközben ömlött a vér, és egyszerre ezer mellkasból szökött el az élet, miközben a háború úgy gyűjtötte be és zúzta össze a csontokat, ahogy szökött

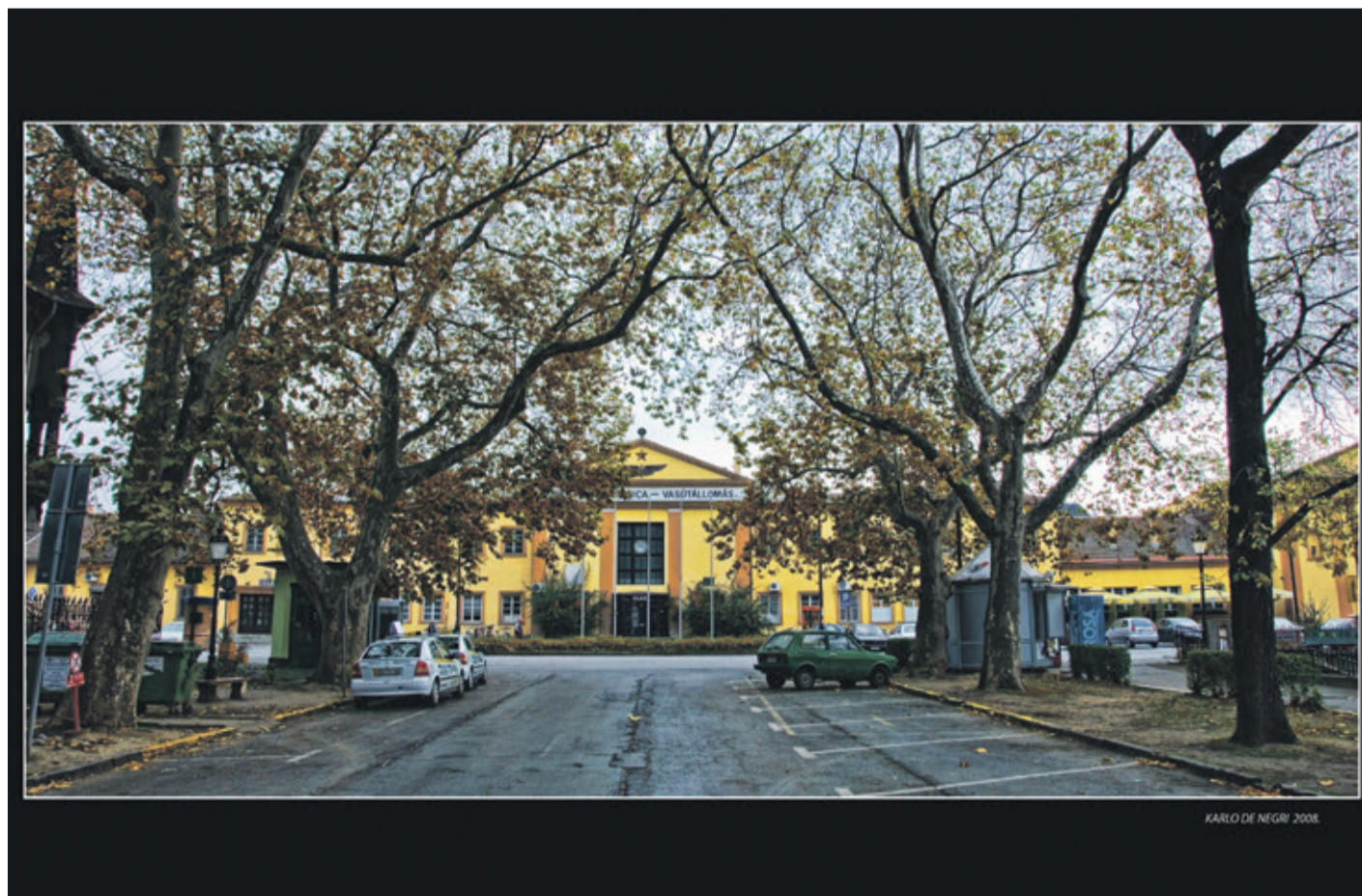
szokás a prés alatt...”, aztán „lassanként visszatért a derűs égbe és a békébe vetett hit. Most már kívánták a békét, megszerették, s végül imádták, ahogyan a halált imádták tizenöt évvel azelőtt. Pillanatokon belül éppoly valószínű és őszinte könnyeket kezdtek hullatni a bánatos galambokért, amilyen valószínű és őszinte szidalmakat kiáltottak még előző nap a halálraítélteket szállító szekér felé”.

És akkor megint egy szívünknek kedves mondat, amilyen alig akad majd a hamarosan íróvá alakuló medikus későbbi életművében: „Ebben a lábadozó korszakban született Semmelweis Ignác Fülöp, a világ egyik legszínesebb városában, Budapesten, a Duna partján, Szent István egyházának kebelében, a nyár derekán, egészen pontosan 1818. július 18-án.”

Nemcsak érdekes, hanem megdöbbentő is ez a dolgozat. Semmelweis esete is az: egy orvos kálváriája, egy humanistáé, egy megszállotté, aki mindent elkövetne, hogy kimentse a halál torzából a kórházban szülő nőket, és meg is találja az egyszerű, tökéletes megoldást, ám egész Európa – Amszterdam, Bécs, Berlin, Prága, Párizs – leghíresebb orvosai kinevetik, elűzik, mire fé-

Száraz Miklós György

lig megbolondul, végül hullamérgezésben, lassú kínhalállal hal meg. „Semmelweis tragédiájában – írja Céline – nem emberek állnak szemben egymással, hanem óriási biológiai hatalmak harcolnak. A pokoli gonoszság, aminek áldozata volt, a háború nagyságának és végzettségének bélyegét viseli magán.” Ugye, már ez is döbbenetes? De gondoljunk Céline-re is. Vajon miért kellett rábukannia a magyar orvosra, akinek emberségét olyan őszintének, olyan fényesnek nevezi, amilyenre talán nincs példa? Céline húszeves, amikor az első világháborúban többször is súlyosan megsérül. Orvosként előbb magánpraxist indít, de azt hamar feladja, és egy külvárosi ingyenes beteggondozóban a szegények, nyomorultak orvosa lesz. Megírja első remekműveit, amelyekben az emberi butaság, kegyetlenség, álnokság pőrén jelenik meg, hogy aztán 1939 körül már zsidó korcs fajról cikkezzen, amelynek nincs helye a földkerekségen. Mit élt át? Mit látott? Hiszen maga is humanistának indult. 1924-ben még így ír: „A világot csak az egészség pazar mámora tartja fenn, egyike az ifjúság csodálatos erőinek, ami a hálátlanságot és a szemtelenséget is magában foglalja.”

vers

Verebes Ernő

Járókában

Néha felnőtt lesz a gyermek.
Ilyenkor kicsit már olyan,
Mint akit sűrűn megvernek.
Olykor gyermek lesz a felnőtt.
Hullani csak az érettnak szabad.
A felnevelés ára egy némajáték,
Ki megszólal, dadogós marad.
Nem büszke harc ez: ajándék,
S lidérce csak, mi átüt álmodon.
Kézben az ásó, halmozódik a föld, mit
Gyászoló taposnak, hogy ne látsszék.
Félelmek temetésén jelen lenni
Az elmúlást betűvé teszi.
Pálcányi rováskok a sárban,
Mi földünket teremtve élteti.
Amikor jótékony vakság lesz a tér,
Akkor lobban hamuvá az ítélet:
Fáknak lenni, kikhez tartozni öröm.
Bennük az örök árvaság,
A mozdulatlanság csendje szól,
Közöttük a láthatatlan mozgás,
Közben e lépések némasága
Egy gyermeki kérdésre válaszol.
Számoltam, okos óránkon megjelent,
Hány ezret léptünk, honnan, hová.
Perspektívából, csecsemőméretben
Beleveszünk-e valahol e tájba.
Kiszámíthatatlan az árfolyam.
Ha van járóka-üzlet, ez olyan.
Most járunk errefelé először és utoljára.

Lázár-Szűcs Anikó

Ötletek

Ne feledd
megfelelő fényben
minden ötlet
jónak tűnhet
és a szerelem...
A szerelmet nem
ajánlom senkinek
de a szerelem
a bátor döntés

(Valahol valahogy
megint félek
de addig nem veszett semmi
míg hozzád visszatérek)

Hogy elfelejtsd
hogyan emlékezel
emlékezz
hogyan elfelejtetted

Vagy tartsd mélyen
a hasadban
göngyöld tömörre
ne ejtsd ki a szádon
kusza szózáporral
Ne szólj
csak érezd
szeress

Az ember

Mögöttünk állt
a sorban
a péknél
Nem volt pénze
Idegen kenyeret kért
nyelve belebotlott
a szégyen
thank you-ba
Lánnyal néztük
A játszótér padján ült
nagy falatokat tépve
ette a kenyerünket
És majdnem hazahívtam
hozzánk
vasárnapi ebédre
de szégyene elbátortalanított
Sokáig néztem
és nem kérdeztem tőle:
Where are you from?
Apa vagy-e?
Where do you hope to go?
Vár-e rád valaki?

Én anya vagyok
és megdobban a szívem
ha a lányomra nézek
és látom
fáj neki
hogyan neked rossz
(Valamit mégis jól csináltam)

Ebéd előtt beborul
Valami közeleg
és arra gondolok
mi lesz veled
ha szakad

Ebéd előtt
messze kívánlak innen
Azt kívánom
legyen könnyű utad
érj a reményhez
Azt kívánom tűnj el
közülünk –
lehúznánk
visszarángatnánk
szöges kerítésre feszítenénk
neked se legyen jó
Itt nem vagy jó helyen
Itt nem vagyunk jó helyen

Doloresz

Eltüntetnélek
a nyelvem hegyével
Doloresz
La dolorosa
La douloureuse
Dúl ő
s győz
A fájdalom védőszentje
Az élet fénye
Tűz vagy
és fájdalom –
a pillanat amikor nem tudom
torkom
a hangnemtől
vagy a tartalomtól ég-e
De érted ég
és miattad
nemes szárnyú angyalok
irigye
ágyékom tisztítótüze
magányom gyöke
Doloresz

Legyező

Mint a legyező
amit rosszul nyitnak ki
(feszül a selyem
és reped)
szereptől fosztott
tárgy vagy
Áttátogott nap est éj után
némán állsz
Nem fojtották beléd
a szót –
beléd égett
tehetetlen düh-tűz
mortaléka lett mind
Mi maradt a szavak után?
Erőltetett mosoly
egy arcon
ami nem a tiéd
Legyező mögé
rejtett arc
Összerogyna a legyező
a szorító görcsös kézben
fordítva nyílt ki
Két arcot rejtene –
bármit
(de nem fog
nem orr nem száj)
nem mosoly az
Már nem mosolygysz
így változol meg örökre

8-8

Ki vagy te
Magad keresni
így üres pohárban
kék fék selyem semmiben
Elfutsz ha szólnak
csupa szösz az út mögötted
Mit keres meggy ajkad
olyan helyen ahol szóra sem érik
Az vagyok
aki érett volna
kéknek hideg-ded jégnek
Jégcsap a fülcimpán
tőmondattal az összetett kérdésre
Megtalált már engem is
a kusza gondolat:
Temesd el önmagad

Lackfi János

Az élőhalottak zsoltára

Uram,
mi, a te báránykaid,
roppant jópofa gyerekek vagyunk,
hirdetjük, ne mondj le semmiről,
minden lemondás kis halál,
és tényleg nem is mondunk le,
válogatott finomságokat akarunk,
és hozzá tökéletes alakot,
nagy tranzsokat, repüléseket,
de hozzá ártalomcsökkentést,
legendás berúgásokat,
aztán azonnal kezeljenek ki belőle,
szabad szerelmet mosolygós
nemibeteg-gondozással,
érzelmi ámokfutást
antidepresszánsokkal,
utazni nulla forintért, de közben
zöld legyen ám a bolygó,
és nullás a kibocsátás,
tessék mindent leaszfaltozni,
sárba ne kelljen lépnünk,
de járdáink közt minden áldott
négyzetcentit kéretik beparkosítani,
legyen minden minőségi, de olcsó,
legyen tartós, de engedhessük meg
magunknak a legújabbat,
legyen minden halk és automatikus,
mint egy sci-fiben, de kevesebb
energiával kelljen működtetni,
mint amennyi hőt
egy gyufaszál kibocsát.
Uram,
te is valami hasonlót hirdetsz,
ne mondj le senkiről,
minden lemondás kis halál,
és tényleg látunk is az utcán
zombikat mozogni,
valaki lemondott róluk,
levette róluk a kezét,

meg is mondta kerek perec,
én veled nem foglalkozom,
leírtalak, fel is út, le is út,
ez a születés utáni abortusz,
a létezés megtagadása,
lehet, hogy az anyjuk,
lehet, hogy a kedvesük,
lehet, hogy a tanáruk,
barátjuk, főnökük, lelki társuk
mondott le róluk,
azóta áttetszőek,
a fény, a szél, a por
meg a kisebb tárgyak is
akadálymentesen zuhognak át
körvonalaikon,
még a fecskék, verebek se
gabalyodnak bele sejtsomóikba.
Uram,
csak te nem mondtál le róluk,
a notóriusokról, osztályisméltókról,
a setét éjjel hányásukon
hazacsúszkálókról,
a gyulladt szemű kártyásokról,
akik a tétre ráteszik az asszonyt,
a stricikről, orgazdákról,
a folyton jó útra térőkről,
sőt, még rólunk,
fehérgalléros bűnözőkről se
mondasz le, akik ülünk miséden,
és nézzük az órákat titokban,
mert ha nem elég hosszú a szertartás,
akkor minek fizetünk egyházi adót,
ha meg túl hosszú,
akkor minek képzeli magát ez a pap.
Kis múltbéli árulásainkon
legeltetjük a képzeletünket,
és kis jövőbeli árulásainkról
fantáziálunk, miközben
tested és véred kedvünkért

fel-le liftezik az oltáron,
letérdelünk, és tudjuk, e percben
pittyen otthon a sütő,
elkészült az ünnepi hús,
ha még egy strófát éneklünk,
már kiszárad, ne haragudj,
Uram, nem érünk rá
itt veled vacakolni,
sürgősen meg kell
ünnepelni téged,
hogy megszületél, meghaltál,
hogy szenvedtél, az asztalnál
díszno vicceket kell mesélni,
és harsányan feleleveníteni
szégyenletes dolgokat,
nehogy feledésbe merüljenek,
meg kell nevezni a hazaárulókat,
a haladás kerékkötőit,
vérig sértődni és sérteni másokat.
Uram,
te meg nem mondasz le azokról,
akikről mi már rég lemondunk,
várod a keresztvetéshez
dülöngélve letérdelő
alkeszeket egy-egy mámoros
kijózanodásra, hajnali szellővel
csiklandozod a kábszereseket,
és aranyozott, vörös bársony
királyi mennyezetet
terítesz a hajléktalanok fölé,
csak mi nem látjuk,
a te báránykaid,
mert míg te nem mondtál le senkiről,
mi nem mondtunk le semmiről,
és eltelve legjava falattal, borral
zárt ajtók mögött
hortyogunk rendületlenül.

Léphaft Pál

hollókék

apám a tükörben

arcod diószín
almáriom
szemed sötét gombján
üres a fény
hollókék
hajad simára fésülve
homlokod csontfehér
havazik bajszod
keskeny szegletén
ajkad vérsötét
néma telihold jár
a peremén
és ami nem látszik
a tükörben
.....
az vagyok én

hósötét

párnámon angyal
hideg lába ólomkék
a múltban szent miklós jár
üres arcom hósötét

lábam közt sárga fény
aranyló húgyvezeték
fölöttem hajnali nővér
havazik a lámpafény

lassan csepeg a tápvíz
mire lomha szívemhez ér
a csövekben megsalszik
bűn és minden remény

vakítva állsz fölöttem
uram és én elfogadom
védtelen arcomon
kihűl a műszerfény

Kamanc, 2017. december 18.

kőre hajtva

hideg ünneplőben
üresen állok a karzaton
nyakig gombolva
üdvösséggel
fölöttem néma
harangok közt
morajlik
a remény aleluját kiált
fényes nagy sípokon szól
hang nélkül
sikolt a feltámadás

távollétedben a pap
rólad beszél
a gyóles hűvös
kőre hajtva néma
bizonyosság
a csoda láthatatlan
mégis teljes a remény
ennyi lenne a várakozás
a lélek menedéke
ilyen a példabeszéd

félelemben öltözve
sziklasírodba költözök
és rettegek
hogy nem történik meg
rettegek
hogy mégis megtörtént már
kétségbeesésem nélkül
Éli, Éli, lamma szabaktani?
nincs feltámadás

KEDVES OLVASÓINK!

A költészet napján, április 11-én elérhetővé vált lapcsaládunk portálja a WWW.HELyorSEG.MA oldalon. Itt nem csupán az anyaországi, az erdélyi és a vajdasági lapszámok elérhetők, de plusztartalommal is szolgálunk majd. Számítunk megtisztelő figyelmükre a világhálón is.

Köszönettel: a szerkesztőség

novella

DÉL-ALFÖLDI SZÉPSÉG

Szögi Csaba

„Egy olyan nap volt, amikor bármelyik percben leeshet a hó... és a levegő tele van elektromossággal... szinte hallani lehet. És ez a zacsókó csak táncolt velem... mint egy kisgyerek, ha könnyörög, hogy játsz vele. Tizenöt percen át. Ekkor jöttem rá, hogy ott van... ez a teljes élet, a dolgok mögött... és ez a hihetetlen jótékony erő, mely azt akarja, hogy tudjam, nincs okom félni... Néha olyan sok a szépség a világban, úgy érzem, ki se bírom. És a szívem egyszer csak megszakad.” (Alan Ball)

Történeteket mesél egyfolytában... számtalant, mint minden régi város, ódon kullisszáival és frissítő lélegzetével... nekem pedig a sajátjaimat is folyton újra felolvasza. Őrzi a lépteimet, most már mindörökké. Mert lehet üde az is, amit a homok a homlokodra rálehel.

– Áááá-ahh! – Kovács Nemessel már is betegre röhögjük magunkat, pedig még nem is esett le, hogy Pusi azért eresztette el áramütöttként a majmok vályogkatlanát körbefutó madzagot, mert abban valóban ott rejtgett egy drót feltöltve villámossággal. Vajon ki elől rejtegethették? A majmok elől talán, hogy igazán rábaszkuráljanak, ha esetleg megpróbálnának kitörni kényeszerű otthonukból? Vagy éppen az ilyen szőrös, óriásgorilla-alkatú emberszabásúaknak kedveskedtek meglepetéssel, mint amilyen a mi szeretett barátunk is? Talány. Mindenesetre végképp kigyógyulok a másnapposságból, amire a szabadkai vasútállomás és a palicsi állatkert közötti röpke séta egyébként is jótékony hatással volt. Szétnézünk még a lombos vendéglő-soron, megeszünk egy remek pizzát, aztán az arénában a próba, majd az előadás alatt is beleborzonghatok ifj. Szloboda Nérójába. És este lett, és reggel lett; második nap.

Kiskölyök voltam még. Zentán felnelvelkedvén csupán érintőlegesen értet-

tem a szerb szomszédaink nyelvét. (Bár a konkrét szomszédaink a Kolóniában történetesen hercegovacok voltak, fantasztikus akcentussal és pazar vendégszeretettel – áldja meg a Jóisten őket emlékeimben is!) Jutka néném vitt ki Szabadkáról Palicsra, a Női strandra, egy Ristić rendezte WS-előadásra, az Othellóra. Alkonyatkor érkeztünk. Egy kompra ültettek bennünket, amelyet egy glisszer kisvártatva a tó partjától ideális messzeségbe vontatott. Amikor az első színészi arcideg megrezdült, már teljesen alászállt az est, a fáklvány fényei a víztükroknél gyémántszilánkokra törve járták táncukat. Azóta sem érdekel, milyen világi nyelven szólal meg egy szindarab. Ha ő akarja, és én akarom, úgysis beszélgetni fogunk. (Ana Never)

Palicsi állatkert. Hét-nyolc körüli poronty lehetek, kávés cukorkával csalom be a tikkadt jegesmedvét a langyos vizű medencéjébe, a legundokabb anyakecske legegnyomottabb gidája a kerítés alatt átbújva a nyomunkba szegődik, miután mohó testvéreit elhessegetvén sópálcával jóllakattam.

Forog a kamera, a csapó újra csattan. (B-terv)

Sántha Lúcián szabadnak született. Szabadkán. Krisztusunk után az 1975. esztendőben. Zsolnay minden kerámiába álmódott varázslata ott őrzi lába nyomát, immáron mindörökké. Megtaposta, végigtáncolta őket, ahányzszor csak Siva az Anyaföldet. (Ana Never)

Gombkötő utca. (Magában egy cseccse-beccses-mese!) A Castrumban három órát várok Sacikára. Jutka kitart, a jó rokon lélek!, a kiscsaj végre megérkezik, szendén mosolyog, lehúzza egy korsó barnát, majd kettesben átbortorkálunk a híres Gustavba. (A bejáratot azonnal megtaláljuk, a mellék helyiséget sehogyan sem, a kijáratot alig.) ...és persze a Gombkötő ut-

cában volt anno az áldott és átkozott 90-es években az a Maximum Rock 'n' roll nevezetű „originállengyelkazetta”-multiplex odú is, amelynek kínálatán végül is formálódott a nemzedékem zenei ízlése. Amúgy meg olyan olcsó volt még akkori szemmel tekintve is egy-egy összepancsolt album, hogy afelett sem bánkódtál túl sokat, ha minden tizediken más szöveget, mint ami a borítón szerepelt. (Arról nem is beszélve, hogy két zentai hülyegyerek képes volt többször is, a nyár tikkasztó hevében is odabicyklizni, vásárolni, majd hazatekerni.)

...azután valami csudálatos módon odaodordott a bakaság is a végén. Arany élet, aranyapám, hidd csak el!... Persze még egy olyat nem élnek túl, az szent igaz – de hát nem kell mindig kaviár, azt mondják az okosok. És mit ád a Jóisten? Éppen akkor nyitott ki újra a legkedvesebb szabadkai krimim, a Kobra, a vonatállomásnak srévizavé. (Hú, ha az a kocsmát mesélni tudna! Hú, ha arról a kocsmáról mesélni mernék!) Benne egy sötétségbe öltözött tűzangyalal; a pincérnővel – ki mással?! (Wooden Ambulance)

Ó, a Šumska! Ezen pompás északi tömbök egyikében élvezkedtem nyaranta egy vagy két hetet pöttöm koromban, ide jött át Gyöngyvér, az első – no jó, a harmadik vagy a negyedik – örök szerelmem, itt ringatott a csodás bambusz hintaszékben, miközben a magnóból bömbörgött Fenő Miki vastag orgánuma, hogy aszongya: várni rád, várni rád, átkozott, ki sírni lát. És persze itt lakott „az igazi” is, évtizeddel később, fenn a... hatodikon?, hetedikon?... hanyadikon laktál, Sacika? Mindenem.

A régi korzó, az open air kávézóival. Ritkán ültem be bármelyikbe is, de jóleső volt ott elsétálni, megállni egy-egy lélegzetvélnyre a könyvesboltok és antikváriumok kirakatainál (kirakatakatalka!) – sétálok

időben és térben –, mielőtt Sántha Lúcián a városháza előtt jobbra be nem fordult. Mindig csak jobbra, és harmadszor balra! A szív felé mintegy.

Sántha Lúcián első kötetbemutatója... (Botrányba torkollott.)

A tízéves kora óta a legleszerebben eltöltött szilvesztere valahol kinn a hupákoló pusztaban, a magyar határtól egy parasztköpcsnyire, kóbaszbuliban, sívó homok kavargásától karcoltatva, gyermeki boldogan. (Nem torkollott botrányba. Mily csoda.)

Ez a város? Végte is, bizonyos szempontból, ő nyomott ki magából, valahogy... – az apokalipszis nagyobb dicséretére, hah –, és azóta is, időről időre, mindig befogad. Hogy sívó homok, hogy nincs élő víz a közelben, hogy néhol szépitene, máshol meg csak odarondítanak, karcol a csapvíz és különben is: itt *igenis* depressziósoknak illik lenni? Teremburáját. Megmaradtam inkább örök látogatónak, szabadkai borpusztítóknak – és, nagy titokban, lokálpatriótának. Mert ez a Város maga a megtesztült dél-alföldi szépség. Semmi kétség! (Cseppet sem ildomos, tudom, több helyütt egyazon időben lokálpatriótának tartani magunkat. De hát mit bírok? Tehetek én arról, hogy mindig mindenütt otthon érzem magam?)

Ezek a fotók? Tény, hogy esetlegesen vágtattak – esetleg (készarva?) vágatlanok –, többnyire dölnek is, homályosak, vagy ellenkezőleg: túlexponáltak, „túlfestettek”, keresik a hatást... hát, mit mondjak?, éppen olyanok, mint a legtöbb vélt vagy valós emlékem Szabadkáról. Ezzel együtt, kiegészítve az itt feltüntetett, írás közben hallgatott „homokvárosi” zenekarokkal, emlékeimet a teljesség felé irányítják.

Béke!

(Wooden Ambulance;
Southern Society)

ÉDES KIS SEMMISÉG

Agárdi Gábor

Most is úgy ragyogtak a csillagok Arles felett, mint a vízpartot szegélyező kandeláberek fénye a Rhône folyó tükroin. Jules imádkozta ezt a várost. Idősen már csak gondolatban kalandozott a kikötőjében. Elméjében megelevenedett a Lamartine negyed, ahol egykor Vincent van Gogh alkotott egy már rég a feledés homályába merült szállóban. Négy szobát bérelt a fogadóstól. Egy alkalommal nyolc röpke hétre Paul Gauguin volt a lakótársa, aki ihletért utazott a provence-i régióba.

Jules a párizsi Musée d'Orsay fáradhatatlan látogatója volt. Minden alkalommal hosszú perceket időzött Van Gogh önarcképe előtt. Valahányszor a portréra pillantott, eleredtek a könnyei. Végtelen szomorúságot látott a festő tekintetében. Mintha tükörbe nézett volna. Az öreg főúr úgy érezte, hogy a kávéházi alakok megnyomórították a lelkét az évtizedek alatt. Felitatta mindenkinek a keserűségét, de a sajátját sosem tudta. Pedig legtöbbször jó kedélyűnek mutatkozott, a vendégek is így ismerték, igaz, főként

azért, mert csupán néhány embernek engedett betekintést szívének színtáblájába. Félévente eluralkodott rajta a reményvesztett elkeseredés. Olyankor nem hagyta el a szűk szobáját. Ült a fotelében, az éjszakát várva. Párizs fényeit figyelte. A gondtalanságot színlelő sokaságot, az embereket, akik ugyanolyanok voltak, mint ő, csak vele ellentétben azt hazudták még önmaguknak is, hogy minden a legnagyobb rendben. Valójában korántsem érezték magukat pompásan, és ezt pontosan tudták, ám az ámtás egyszerűbbnek tűnt. Ilyenkor Jules egyetlen kortyot sem ivott. Józanul nézett szembe démonaival. Sosem tartott nála sokáig ez az állapot, csak sajnos egyre többször előjött. Azon az estén sűrű köd szállt alá. Utcai lámpások mutattak utat a Párizs peremén bolyongóknak. Jules elsétált a sarki fűszereshoz, hogy vegyen egy tábla Richart tejszokoládét. A boltban két gyerek állt előtte a sorban, akik alig értek fel a pultig. Kopottas kabátot hordtak, és az arcuk is kissé kormos volt, mivel szüleik

szénnel tüzeltek abban a másfél szobás külvárosi semmiben, ahol éltek. A kislány kukoricalisztet szorongatott a kezében, míg öccse egy kis csomag földmogyorót vitt. A kereskedő lehajtott fejjel állt a pénztárgép mögött. Elhadarta a termékek árát, elvette a pénzt, majd megvetően, csuklóból hajította az apróságok felé a visszajárót. Jules nem tűrte szótlansul.

– Nem bánhat így a bankjegyekkel. Ha összegyűri, akkor máshol nem fogják elfogadni. Cserélje ki azt az ötven frankost!

Az eladó morgolódva ugyan, de megtette. Jules a csöppsegek nézett, majd odanyújtott nekik két szem tejkezemellát. A zsebében felejtette őket, amikor legutóbb egy házaspár tányérkán pihenő színlására szórt néhányat a Le Petit Parisienben. A picik csodálják a csillogó csomagolást. Előtte csupán a Daidaliv közelében lévő édességbolt kirakatában láttak hasonlót. Most végre ők is kaptak, nem csak a tehetősebb társaik. Mégsem merték kibontani, hiszen tudták, ha elfogyasztják, akkor elmúlik a varázslat. Végül még-

is megették. Ábrándos tekintetük sok mindenről árulkodott. Azon az éjszakán úgy érezték, ők a legboldogabbak ezen a Földön. Jules nyersen viselkedett a boltossal, de nem is gondolt vele. Abban a pillanatban csak az járt a fejében, hogy talán valami jót cselekedett, még ha tudta, hogy többet is tehetett volna. Mosolygott, miközben apró hópelek táncoltak sötétkék ballonkabátján. Ő sosem finomkodott, mert már rég levetette a megfelelés álarcát. Az átmeneti időkhöz azonban nem tudott hozzászokni. Minden megváltozott körülötte, amihez nem tudott alkalmazkodni. Az emberek azért szerették, mert őrzött valamit az első nagy háború kitörése előtti szép kor, a Belle Époque esszenciájából. Egy feledésbe merült éra, amelyben a feljegyzések szerint szebb volt a szép. Jules pedig ezt az olykor ámulatba ejtő, csalóka ábrándokkal teli világot szerette volna visszaadni mindenkinek, aki betér kávéházába. Lassan lépkedett a nyirkos, fehérén csillogó macskaköveken. Az elcsúsztatótól való félelmét gyermekkora óta nem

tudta leküzdeni. Lakása felé tartott, de nem sietett. Párizs külterületének peremén betért a Paradiso eszpresszóba. Hangulatos kis lokál, olyan, amilyenekhez hasonlókat az ismert festő és plakáattervező, Henri de Toulouse-Lautrec is látogatott a maga idejében. A vendégeket dohányárús hölgyek várták, és friss ropogós vajaskiflit is lehetett kapni. A néhai művész kedvenc italát, a földrengés kókolt is felszolgálták. Egyenlő rész abszintból és konyakból keverték. Jules is rendelt belőle. Ráérősen kortyolgatta, bele a világba.

Kis hajlékba visszaérve lehajtott még egy pohárka konyakot. Most örömeiben szorongatta a poharat, mivel ha csak egy kis időre is, de az éjjel sikerült elkergetnie a depresszió fekete remét. Megágyazott, és megpróbálta lehunyni a szemét, vajmi kevés sikerrel. Éberén álmodott a félhomályban, ahová most a téli hajnal fényeit sem engedte beszűrődni. Reggel pedig felkutatta a két kis kölyköt, akiket még a fűszereshoz látott, és ajándékozott nekik egy kiló díszesen csomagolt tejkezemellát.

VÍRUS ÉS APOKALIPSZIS

Fenyvesi Ottó

A múlt minden átmenet nélkül torlódik egymásba.

A *tegnap világa* címmel írt könyvet Stefan Zweig német író a XX. század elején, arról, hogy mennyire váratlanul érte a világot 1914-ben a sarajevói merénylet, amikor Gavrilo Princip megölte Ferenc Ferdinándot, az osztrák–magyar trónörökös. A XXI. század valami hasonló világméretű sokkal vette kezdetét. 2001. szeptember 11-én New Yorkban a WTC ikertornyai ellen kamikaze terroristák támadtak, minek következtében a globális világkapitalizmus szimbólumai összeomlottak. Persze ne feledjük, a hollywoodi

katasztrófafilmekben hányszor lerombolták Manhattant. Elsőként King Kong mászott fel az Empire State Buildingre, majd digitálisan újramezterült változatában, a Godzillában (1998) a hollywoodi álomgyár számítógép-animációs és pirotechnikus kommandói rombolták le a New York-i felhőkarcolókat. Az utóbbi két évtizedben az amerikai szórakoztatóipar sugallatára „a manhattani törés-zúzás” vizuális közhely lett, minden magára valamit adó hollywoodi katasztrófafilmben szerepelt.

A posztmodern kor utáni világ permanens válságáról sokan sokféleképpen értekeztek: Al-

dous Huxley *Visszatérés a szép új világhoz* című könyvében nyíltan rávilágít a világ aktuális problémáira: a túlnépesedésre, a túlszervezettségre, a mértéketlen fogyasztásra, a propagandára, az agymosásra (a kémiai és a tudat alatti meggyőzés) módszereire. A tavaly elhunyt Paul Virilio, a sebesség tudósa szerint a világváros kaotikus hálózata összesűríti a sebesség alakzatait, a kommunikáció szemcséit, a szabványosított technikákat. Umberto Eco pedig „cseppfolyósodásról” írt, amikor sem az egyén, sem a társadalom számára nincsenek többé biztos kapaszkodók. Egyesek azt állítják, a XX. század a to-

talitarizmus százada volt, a XXI. század pedig a terrorizmusé és a vírusoké lesz. Persze régen is volt háború és járvány (pestis, kolera stb.), mert a múlt minden átmenet nélkül torlódik egymásba.

A mostani koronavírus-járvány a globalizáló világ mérte-csapást. Azon az illúzió esik csorba, hogy a világ boldoguláshoz elegendő az árucseré-forgalmon alapuló gazdaság.

Az öngyilkos terrorizmus és az emberre leselkedő halálos vírusok ellen lehetetlen a teljes győzelem. A láthatatlan és arctalan ellenséggel szemben nem nyújthat védelmet az atomarzenál és az ellenszérum.

A lelke mélyén szelíden antiglobalista polgár most tétován fontos könyvek után nyúl. Előveszi Bodor Ádám *Sinistra körzetét*, Cormac McCarthy *Az út* című regényét, amelyben a „vég” után apa és fia éhezve és fázva bandukolnak egy úton, keresve a maradék jót, ami túlélhette a pusztulást. És szelíden azt mormolja:

Uram, ments meg minket önmagunktól, rossz példaképeinktől, a haladás mániájától, a kapitalizmus romboló kreativitásától! Uram, ments meg minket a vírusoktól, a bulimiától, ments meg minket a mindennapi apokalipszistól!

KORONA A SZERELEM IDEJÉN

Sajnálom majd, ha minden határt lezárnak? Látni fogjuk mi még valaha egymást?

1992 márciusának illatát érzem.

Szinte kitapintható a poszttraumatis stressz szindróma.

Grépfűt nagyságúak a pajzsmirigyek. Állok a boltban, üresen a polcok. Fogalmam sincs, mit kellene vennem arra az esetre, ha már nem lesz semmi. Mindent? Hogyan fizessem ki? Hová tegyem mindazt? Kellenek ezek nekem? Közben az agyam egy szeglete azt súgja, minél kevesebb levegőt vegyek lélegzetvételnél. Mintha azzal bármit is meggátolhatnék. Az agyam szegletével együtt mosolygok. Csak semmi pánik. Minden rendben van. Rendben lesz. Lesz. Átellenben velem a bolti kereskedő a polcra rakosgatja a vízforralókat. Előtte csészekkel teli doboz a csészealátét tányérokkal együtt. Mosópor nincs.

Menekülhetnék van. Borzalom. Főleg azért, mert az életemben nem másodsor történik, hogy valaki a mozgásszabadságomat korlátozza. A mozgásom korlátozásától pánikrohamom van. A bezárkózástól. Ettől kapok pánikrohamot. Ettől és még néhány dologtól. Amelyekre most gondolni sem tudok. Most nem. Arra gondoltam, hogy veszek... Mit? Mit? Miért jöttem? Hogy meggyőződjem, mégsem olyan borzasztó? Hol van az? Melyik polcon? Menekülhetnék van.

Borzalom. Borzadály.
Csak találjam ki, hogy hová.
Hová?

Azt mondják, hogy az eszkimóknak a hóra egy tucat szavuk van.

Azon gondolkodom, hogy borzalmasan unalmas vagyok. Korlátolt. Hülye.

Nekem csak egy szavam van a magányra.

És a félelem megesz, mint sötétben a moly a kötött gyapjúpulcsit.

Fényre volt szükségem, ezért bekapcsoltam a televíziót. Azt a legegyszerűbb. Amikor már nem hiányzott, elindultam, hogy kikapcsoljam. És rájöttem, hogy ismerem azt a filmet. Azt, amelyik akkor vibrált, amikor fényre volt szükségem. Akkor is utáltam ezt a filmet, amikor először láttam. A moziban. Noná, hogy tovább nézem. Mazochista vagyok. Valamilyen vesztség jelent meg az emberek

között (vírus), amely zombivá változtatja őket. Viszolygok a zombiktól, amin mindenki csak röhög. Ami egy kicsit sem csökkenti a félelmemet. Ebben a filmben gyorsak a zombik. Túl gyorsak. Átmásznak a falakon. Fejükkel török be az ablakot, és bemennek a házba. A harapástól a fertőzöttségig húsz másodperc telik el. És kész. Pánikba esik a világ. A vesztség (akkor vírusként gondoltam rá, ezt most kerülöm) megállíthatatlanul terjed. Az utcán eszeveszett zombik rohangálnak. Mindenkibe beleharapnak, aki eléjük kerül. Az önkiszolgálóban megvadult emberek ölik egymást egy borsókonzervért. Kiürülnek a gyógyszertárak. Nehéz eldönteni, kik a rosszabbak – az emberek vagy a zombik. Brad Pitt a családját kivezeti ebből a káoszából a biztonságba. Elmennek, és megtalálják az ellenszert. Visszatér. Megígéri. Nem sokkal azelőtt ragasztószalaggal erősített egy konyhakést a partvisra, hogy azzal harcoljon a zombik ellen. Pánikhangulatomban arra gondolok, hogy az én partvisom olyan modernebb fajtájú, amelynek nem levehető a feje. Te hülye tyúk, ébrednek rá, most te mire ragasztod a nagykést. Ha van egyáltalán ragasztószalagod. Ha a gyerekek nem használták el. Te hülye, fut át az agyamon, miért nem vigyázol az ilyen dolgokra. Fontos, hogy legyen a háznál ragasztószalag. Holnap már veszel is ragasztószalagot. És a legolcsóbb fajta partvisból is egyet. Erre gondolok. Nem hagyom kimenni a fejből azt, ami valójában a legjobban elborzaszt.

Az, hogy nekem csak egy szavam van a magányra.

Az a néhány száz kilométer.

Az, hogy nekem senki nem ígéri a visszatérést. Ki is lehetne?

Az, hogy magam vagyok.

Nem alszom egész éjszaka. Még amikor kikapcsolom a televíziót, akkor is villog. A lecsukott szemhéjam mögött villog. A magányra csak egy szó van.

Kávézás közben, a filmet követő napon, a barátaimat szórakoztatom az álmatlan éjszakámról mesélve. Nevetünk. Vettél ragasztószalagot? – kérdezik. Nem, válaszolom. Semmit sem vettem. A nevetés elrejti a félelmet. A nevetés elrejti a gondolatot. A nevetés elrejti a molyt, amely a sötétben téged rág, mint egy gyapjúpulcsit.

Jót neveltünk.

Öt nappal később elkezdődött az örület.

Anya, fél kiló pattogatni való kukoricát vettél.

Tudom.

Minek?

Ha már nem lesz majd se kenyér, se kalács...

Reggel nyolckor isszuk a kávé. Rejtgetjük egymás előtt a gondolatainkat. Ez csak egy szokásos reggeli kávé. Így néz az ki. Nem megszokott dolog, hogy a reggeli kávé közben felhívjuk a határőrséget. Lezseren. Nem akarjuk, hogy szokatlan dolognak tűnjön. Jó reggelt. Nyitva vannak a határátkelők? Átmehetünk? Köszönöm. Tíz másodperces beszélgetés és két hivatalos igen válasz.

Mintegy kitérő. Megkérdezte, bedobhatom ezeket a dolgokat a hátizsákomba. Amíg bedobom, igyekszem úgy sírni, hogy ne halld. Ez mindenféleképp nehéz. Nem kell a dolgokat még jobban nehezíteni. Hosszú, belső, teljesen hangtalan értekezésünket követően jólesik a néma éj, mindketten felfogtuk, hogy te reggel elmész. És én nem megyek veled. Te nem maradhatasz. Én nem mehetek. Két ház háromszáz kilométer távolságra. Két élet háromszáz kilométernyire. Két kötelezettség és hivatal, megfontolás és kényszerkészlet. És kibaszott háromszáz kilométer. Közben egy határral.

Azt mondd, hogy minden rendben lesz, mint aki el is hiszi ezt. Én is bólogatok, mint aki azt neked el is hiszi. Milyen szép is lenne, ha elhihetnénk, hogy ez is csak egy a szokásos búcsúzásaink közül, amelyhez már hozzászoktunk. Néhány nap múlva autóra ülök, és megyek. Vagy te ülsz autóra, és jössz. És néhány napra együtt leszünk, nem függünk az internet sebességétől, sem a minőségétől. Minden rendben lesz. Túl leszünk ezen néhány nap múlva. Ennek a járványnak az örületén. Milyen hülye voltam. Nem szabad senkit sem megkérdeznem, hogy ilyen hülye vagyok-e most is. Meglehet, hogy most másodsor az életben ilyen hülye vagyok? Sajnálom fogom majd, ha jelentik, hogy minden határt lezártak? Fogunk mi még valaha is találkozni?

Kilenckor kopogsz az ablakon. Miután könnyeimet lenyelem, és gyorsan

Vedrana Božinović

san megtörlöm a szemem, kinyitom. Át nyújtasz egy doboz bonbont, amit szeretek, és amit ott találtál az autóban. És jár a motorja, amivel még egyszer visszajöttél. Először jöttél vissza, hogy megfogd a kezem, és azt mondd – hamarosan találkozunk.

Negyed tízkor elhalt a motor zúgása.
A csöndben a moly rág, mint a gyapjúpulcsit.

Néhány óra múltán megjött az üzenet, hogy átértél a határon.

Néhány óra múlva nincsenek már könnyek.

Ez nem szerelem a korona idején. Ez korona a szerelem idején.

Fekszem az ágyon a gyerekekkel, és azért imádkozom, hogy ne fogjam fel, mennyire hülye vagyok.

Azt mondják, hogy az eszkimóknak a hóra egy tucat szavuk van.

Nekem csak egy szavam van a magányra.

A hálószoba sötétjében szavakat találok ki.

És... Semmi...

Csak a félelem.

1992 márciusának illatát érzem.

És a pattogatott kukoricát.

És a poszttraumatis stressz szindrómámat.

A sötétben egy moly.

Szarajevó, 2020. III. 20.

Fordította: Juhász Attila

Szarajevó, Óratorony

Fotó: Gruik Ibolya

AZ EMBERI JELENLÉT

Karlo De Negri fotográfiáihoz

Lovas Ildikó

Amikor elolvassák a Szabadkán, a Kertvárosban, a kistemplom tőzszomszédságában felnövő Karlo De Negri életrajzát, tudni fogják, hogy rosszsont gyerek volt, ezért az óvónő, hogy megszabaduljon a nevelése nyűgétől, azt tanácsolta – mivel egyébként is áprilisi gyerek –, írassák be nyugodtan az iskolába. Elég érett. Annyi bizonyos, hogy fejlett humorérzékkel rendelkezett már akkor is, mert megcáfolta minden lélek-búvárt, nem frusztrálódott attól, hogy mindig ő volt a legfiatalabb az osztályban. Ez nyomot hagyott benne, hiszen különben nem említette volna meg sajátos önéletrajzában. De ami nyomot hagy, az nem okvetlenül nyomorít – bármennyire is szereti ezt hinni a huszadik század embere. Karlo De Negri mindenestre úgy fogta fel ezt a helyzetet, mint lehetőséget. És igaza volt. Mert azoknak is meg kell vívniuk a helyükért a nap alatt, akik nem a legfiatalabbak. Úgyhogy jól mérte fel a helyzetet, hátrányból előnyt kovácsolt.

A híres építészcsaládból származó, nevében olasz ősök emléket viselő fiatalember két dolgot vitt magával otthonról, amikor

a gimnáziumot követően pályát kellett választania: a munka legyen élvezet és megélhetés. Ehhez valóban szükség volt kellő humorérzetre és arra a képességre, hogy a hátrányból előnyt kovácsoljon. Ennyiből már világos, mondhatja bárki, hogy ügyvéd lett – ez a megállapítás nem nélküli az iróniát, Karlo De Negri azonban fiatalon inkább művész szeretett volna lenni. Romantikus lélek lehetett, hiszen abban bízott, hogy ezt képes lesz összehangolni a megélhetéssel. Arról, hogy ez nem egyszerű, budapesti egyetemi fölvételije alkalmával bizonyosodhatott meg, amikor is életében először azzal szembe-sült, hogy a tudás és a tehetség szükséges, ám nem döntő jelentőségű. Ez bizonyára jobban megviselte, mint az óvónő hadicsele, de tizenkilenc éves fiatalok ritkán eresztik bűnük az egyébként is humorral megtömtött fejüket.

Remekül eltöltött újvidéki évek után, amelyek nem nélkülözték az óriási kártyacsatákat sem, Karlo De Negri polgári foglalkozást kezdett űzni. Ahogyan múltak az évek, a bohém hajlamú, vicces kedvű fiatal-

emberből a város egyik ismert ügyvédje lett. A Kertvárost maga mögött hagyva a Belváros egyik csendes utcájából indul a házával szemben lévő irodáját, a bíróságot és a városközpontot érintő sétáira. Mások talán munkának neveznék. Nem úgy Karlo De Negri. Ő inkább előnynek tekinti, hogy megőrizve év-

századokkal ezelőtti őseinek, az olasz palléroknak a gondolkodásmódját, mindenben a lehetőséget lássa, ne a munkát. Ezért aztán miután megnyeri a pert, türelemmel végighallgatja a hozzá forduló ügyfeleket, majd, miután a Városi Könyvtárban újabb olvasnivalót szerez magának, végigsétál a városon.

Ez a legfontosabb munkája: a séta. Miközben sétál, a szemével fényképez. A valóban elkészülő fotók ezeknek a szemfényképeknek a változatai. Karlo De Negri szemfényképei nem a pillanatot ragadják meg, hanem az érzést. Részben a valóságot tükrözik, részben a vágyottat.

A kellő iróniával rendelkező dokumentáló-alkotó fotográfusként Karlo De Negri a Radić fivérek utcába érve, azon nap mint nap átvágva, nem egy nosztalgizáló fotót készít a havas szabadkai utcáról, hanem a hatalmas fekete csöveket helyezi a középpontba – azt az utcát négyszer túrták fel, hogy a föld alá elhelyezzék a csöveket. Lehetett volna egyszerre is? Karlo De Negri szemfényképe és iróniája, amely megjelenik a fotón, azt mondja, nagyon is lehetett volna. Ebben nincs sem ítélet,

sem bírálat, megállapítás történi. Azt látunk azonban, amit akarunk, gondolja tovább a fotográfus, immár nem a valóságra, hanem a vágyottra összpontosítva, és megfesti az utca végén felsejülő eget.

A valóságos és a vágyott hasonló összekomponálása történi a Heisler-fürdő helyén megmaradt épületrom fényképén is. Világító sárga melegség árad az emberek által meggyalázott épületmaradványból, mintha a falak megbocsátának az emberi rombolást, ugyanakkor a meggörbített forgalmi tábla a valóságra irányítja a figyelmünket. Akárha óriások játszadoztak volna a Gombkötő utcában, akik lemorzolták a fürdőt, összehajtották a kemény pléhből készült forgalmi táblát, de érthetetlen okból a kandelábert megkímélték. Lehetne ez a vágyott. De nem, ez a valóság. Iróniával ábrázolt valóság. A vágyott a távolban tühegyesen az ég felé meredő városházatorony. Az olasz pallérok, a hírneves építészek öröksége a fotográfus szemében: az épített, a megalkotott és a lerombolt áll szemben egymással. Az emberi rend és az ember által teremtett rendtelenség.

Karlo De Negrinek kivételes képessége van arra, hogy a valóságot és a vágyottat, a rendet és a rendetlenséget egyszerre mutassa meg fényképein. Miközben a rombolást dokumentálja, szemét az égboltra szegezi, mert minden iróniája mellett hisz abban, hogy az ember vágyja a teremtet rendet.

Karlo De Negri családi kötődésének köszönhetően Zomborban és környékén is otthonosan mozog. A Dunán pedig otthonosan csónakázik. Ennek oka, hogy otthonosságát a lelkében viszi. Ahol jól érzi magát, előveszi fényképszemét, és elkezd összeállítani a valóság és a vágyott világ dokumentumait. Jól pedig ott érzi magát, ahol emberi dolgok történnek: állnak a bolt előtt, ahol vásároltak – a valóság és a vágyott ösz-

szeér azokban a pillanatokban, az egyszerűre redukálódott élet perceiben.

Karlo De Negri fotográfiáiban az emberi jelenlét a meghatározó. Az emberi jelenlét pedig a valóság és a vágyott határában érintkezik egymással. Ennek a határnak a vonalait rajzolják körbe fotói. Lehetnek tragikus hangvételűek, csak hogy alkotónk természetében a kacagás. Tulajdonsága, amely erőt ad ahhoz, hogy elhiggye, a hátrányból előnyt lehet kovácsolni, mindig felülke-rekedik. Nem változott a tekintete – így sejtjük –, az a hatéves kiskölyök, aki megérezte, hogy az óvónő kellő eréllyel, de az anyai szívet meghódító dicsérettel igyekszik megszabadulni tőle, most is vidoran néz a világba, csak évtizedek tapasztala-

latával és bölcsességével megpakolva, amelyből egy-egy csi-petet átad mindazoknak, akik megnézik fotóit.

Képein az emberi jelenlét dominál, de nem az ember. A téli estében puha hótakaró fedi a park padját, előtte lábnyomok sokasága. A világító, bordós testével akár egy karcsú és vidám nőcske, úgy pipiskedik a város-háza tornya. A vágyott és a valóság a téli est csöndjében ér össze, hosszan mesélve a fénykép szemlélőjének az emberi jelenlétről, amely a fényképen nem a rend és rendetlenség, hanem a kegyelem váratlanul megélt állapotában látható.

Karlo De Negri az emberi esendőség és törekvés, a vágyott és a valóság peremén billegő emberi létezés dokumentálója.

KARLO DE NEGRI 2009.

Nagyon csintalan óvodás voltam, ezért az óvó néni hatéves koromban meggyőzte édesanyámat, hogy már teljesen érett vagyok az iskolához. Így aztán mindig én voltam a legfiatalabb az osztályban. Az általános iskola után a Moša Pijade Gimnázium társadalomtudományi tagozatára iratkoztam. Érettségi dolgozatomat képzőművészetből írtam, a kubizmus témájában. Akkoriban kezdtem hobbiból fotózni, emellett a rajzolásba és a festészetbe is belemerültem. Több éven keresztül abból fizettem a nyaralásom, hogy az isztriai Rovinj festői szépségű városka „riváján” karikatúrákat és portrékat rajzoltam turistáknak.

Érettségi után Budapesten a képzőművészeti akadémián grafika szakra felvételiztem. Portrékat és aktokat rajzoltunk szénrel, két hétig kb. ötszázán. Ötvenen sikeresen átjutottunk, de a szóbeli vizsgán elbuktattak, mivel az egy pillanatra felvillantott reprodukcióról „csak” azt tudtam elmondani, hogy Pablo Picasso Avignoni kisasszonyok című, kubista stílusban 1906-ban festett képéhez van szerencsém. A vizsgáztató tanár úr elmagyarázta, hogy Picasso ezt a képét valóban 1906-ban kezdte, de csak 1907 tavaszán fejezte be, ezért a válaszom nem kielégítő. Később megtudtam, hogy a sikeres felvételi kulcsa: legalább egy évig heti háromszor különórát kell venni a professzornál. Ehhez nem volt semmi kedvem, így hát fogtam magam, és Újvidéken beiratkoztam a jogi karra. Kezdetben gondot jelentett a szerb nyelvű oktatás, vizsgázás, de beletanultam, megkedveltem a jogot, és egy év késéssel lediplomáztam.

Ezt a plusz egy évet annak köszönhettem, hogy a társadalmi tulajdon és öngazgatás nevű tantárgyból a legkönnyebb vizsgakérdésre, mármint hogy „mi az öngazgatás”, egyszerűen a következőt válaszoltam: „Az egy nagy hülyeség, ami sehol a világon nincs, csak nálunk, és amiről egyesek még tankönyveket is írnak.” Emiatt aztán ki kellett várnom, hogy a tankönyvíró-vizsgáztató tanár úr nyugdíjba vonuljon.

A diploma megszerzése után Szabadkán néhány évig az Integral építővállalat jogi osztályán dolgoztam, majd a DDOR Novi Sad Biztosítótársaság jogi képviselője lettem. 1993-ban megnyitottam saját ügyvédi irodámat, ahol ma is dolgozom. Főleg közlekedési, baleseti, biztosítási-kártérítési ügyekre szakosodtam.

A fotózást középiskolás korom óta nem hagytam abba. Hazai és nemzetközi fotópályázatokon vettem részt, kisebb-nagyobb díjakat nyertem. Idővel tagságot és rangot szereztem a Szerbiai és a Vajdasági Fotószövetségben, tagja lettem a Magyar Fotóművészek Világszövetségének is. Több hazai és nemzetközi kiállításon vettem részt. A szabadkai Pannónia Fotóklub alapító tagja vagyok. Fotóim megjelentek újságokban, folyóiratokban, könyvekben. Ottthon berendeztem egy kis stúdiót, ahol kedvtelésből néha portrékat fényképezek.

Szeretek horgászni, csónakázni a Dunán, itt is velem van a fényképezőgépem, természetfotókat, tájakat, madarakat, halakat fényképezek. Ma már nem érdekelnek a fotós rangfokozatok, fotópályázatok. A fotózást a legkedvesebb kreatív időtöltésemnek tekintem.

átmentett történelem

VÉRENGZÉS A PARLAMENTBEN

Puniša Račić merénylete a Horvát Parasztpárt képviselői ellen

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban 1927. szeptember 11-én megtartott parlamenti választáson az Országos Magyar Pártnak először sikerült képviselőket bejuttatnia az ország parlamentjébe. Dr. Várady Imre a nagybecskereki, míg dr. Strelitzky Dénes a szabadkai választókerületben nyerte el a képviselőséget. A megmérettetésen az OMP nem önállóan, hanem a kormányzó Radikális Párttal közös listával vett részt. 1928 tavaszán a Radikális Párt egyik képviselője lemondott parlamenti mandátumáról. A helyét, a jog szerint, dr. Nagy Ödön vehette át – igaz, némi huzavona után, szerb nyelvtudásának bizonyításával igazolták csak mandátumát –, ami azt jelentette, hogy az OMP képviselőinek a száma háromra emelkedett a parlamentben.

A magyar képviselők hamarosan példátlan eseménynek lehettek szemtanúi a képviselői padosok között. 1928. június 20-án Puniša Račić montenegrói szerb radikális párti képviselő pisztollyal rálőtt öt képviselőtársára, akik az ellenzéki Horvát Parasztpárt tagjai voltak. A merénylet oly mértékben kiélezte az országot mélyen megosztó szerb–horvát ellentétet, hogy az már az SZHSZ Királyság létét fenyegette. Végül I. Sándor király, hogy úrrá legyen a válságon, 1929. január 6-án bevezette a diktatúrát. Ez a lépés az OMP végét is jelentette. Így Puniša Račić parlamenti vérengzése a délvidéki magyarság számára is sorsdöntő eseménynek bizonyult.

Mi is történt pontosan azon a végzetes parlamenti ülésen? Hogyan értékelték az eseményeket az OMP politikusai? Mi történt azokban a napokban a délvidéki magyarság akkori szellemi központjában, Szabadkán? Ezekre a kérdésekre igyekszünk választ adni a Hírlap című korabeli szabadkai napilap segítségével.

Öt lövés az ülésteremben

A Hírlap 1928. június 22-ei, pénteki száma szinte teljes terjedelmében a merénylettel foglalkozott. A napilap összefoglalójában arról írtak, hogy a kormánypártok és az ellenzék között régóta húzódozó ellentétek miatt „a levegőben lógott a véres esemény, és érezni lehetett, hogy a hosszú harcoknak szomoru lezárulása lesz”. A merényletet egy viharos parlamenti ülés előzte meg, amelyet 20-án reggel 10 óra előtt nyitott meg a házelnök, dr. Ninko Perić. Az ülésen éles vita alakult ki Puniša Račić és az ellenzéki képviselők között. Račić a helyéről intézett beszédet a képviselőkhöz, amit az ellenzék közbekiabálásokkal zavart meg. Ekkor Račić kijelentette: „Én mint szerb képviselő nyíltan szemükbe mondom önöknek, hogy ha kell, akkor fegyverrel is, de meg fogom védeni a szerb nép érdekeit és a becsületét.”

Ekkor Stjepan Radić és képviselőtársai is, akik addig csendben hallgatták a beszédet, hangos tiltakozásba kezdtek. A házelnök kérte Račićot, hogy fejezze be beszédét, de a radikális képviselő ekkor a szószékre lépett, és ott folytatta.

„Itt kijelentem, hogy leszámolok azokkal, akik megkísérli, hogy engem megakadályozzon abban, hogy beszédemet elmondjam, vagy közém és az ellenzék

Puniša Račić radikális párti képviselő, a merénylet elkövetője

közé áll” – fenyegetőzött a szószékről Puniša Račić.

A házelnök a botrányos kijelentések elhangzása után berekesztette az ülést, és hogy jelezze, azt aznapra fel is függesztette, távozott az ülésteremből. Az ezt követő eseményeket a Hírlap így írta le:

„Rácsics hátrafordul, hogy megnézzé, hol van az elnök, és amikor látja, hogy a széke üres, egyik kezével a bal zsebébe nyul, valamint kivesz onnan, és két keze közé tesz.

Ezt a mozdulatot kevesen vették észre, és ezek között az első Vujicsics Milorád igazságügy-miniszter volt, aki közvetlenül Rácsics mögött ült a miniszteri padosokban, valamint Obrádovics Milán radikális képviselő, volt igazságügy-miniszter, aki látva a revolver csövét megvillanni, odarohan Rácsicshoz, megfogja a kezét, és kérlelve így szól hozzá:

– Testvér, tán megbolondultál.

Rácsics Punisa mind idegesebb lesz, és dühösen válaszol:

– Menj arrébb, mert különben beléd lövök.

Obrádovics megijedt az energikus kijelentéstől, egy lépést hátrál, de ebben a pillanatban Vujicsics Milorád igazságügy-miniszter felállt a székéről, és hátulról ráteszi a kezét Rácsics vállára:

– Ne csinálj bolondságokat – kérleli a szónokot, de az megismétli a goromba elutasító választ:

– Engedj, mert beléd lövök!

Vujicsics és Obrádovics közbelépése és a Rácsics Punisával folytatott szóváltás szinte pillanatok alatt játszódik le, miközben dermedt csend támad az ülésteremben.”

A szóváltás után a képviselő megkezdte a vérengzést.

„Rácsics Punisa hosszabb ideig farkasszem nézet Pernárral, aki tőle mindössze két-három lépésre ült a helyén, majd szó nélkül elővette a revolvert, s annak csövét Pernárra irányította, és kétszer egymás után eldördült a gyilkos szerszám. Pernár Iván a lövéstől találva fejfel a padra esett, majd fel akart kelní, de már nem volt elég ereje ahhoz, és vérezve a pad alá esett.

Még mindig irtózatossá csend van az ülésteremben, és a képviselők ijedtükben szinte a padhoz voltak szögezve. Elsőnek Baszaricsek radicspárti képviselő tért magához, és a gyorsíróasztaltól, ahonnan hallgatta Rácsics beszédét, kétségbeesve rohant a szónoki emel-

vény felé, hogy lefegyverezze a vérengző embert.

Rácsics Baszaricsek lépéseinek a zajára oldalt fordult, és közvetlen közletről elsüti a fegyvert, amelynek a golyója eltalálja Baszaricseket, aki az ellenzéki padok és a gyorsírói padok között jajszó nélkül összeesett.”

A lövöldözés ezzel még nem ért véget. „A gyilkos képviselő, látva, hogy a golyótól találva összeesik Baszaricsek, cinikusan Radics István felé fordul, aki az egész idő alatt dermedten ült a rendes helyén, és az ujjával dobolt a pad tetején.

Eldördült a negyedik, és Radics István, akit a golyó a hasán talál el, lefordult a padról. Ekkor Gradnja Iván, aki attól tartott, hogy a merénylet újabb lövéseket ad le a horvát parasztpárt vezérére, átugrotta a padokat, és testével akarta védeni Radics Istvánt a további lövésektől. Az egyik golyó átfúrta a kezét, majd Radics Pavle, látva, hogy a nagybátyja élete veszedelemben forog, szintén Radics István elé állott, hogy testével megvédje. Ebben a pillanatban eldördült az ötödik lövés, és Radics Pavle, aki éppen kinyújtotta kezét, hogy nagybátyját felemelje a padból, a golyótól eltalálva így kiáltott fel:

– Jaj agyonlőnek! – és kinyulva elvágódott a padlón.

A parlamentben még mindig rémült csend van, és Rácsics Punisa az ötödik lövés eldördülése után újból el akarta sütni a fegyvert, de már nem volt több golyója, erre egykedvűen lelépett a szónoki emelvényről, néhány lépést tesz a gyorsírói asztal felé, de belebotlik Baszaricsekbe, és elvágódik” – írta a Hírlap.

A gyilkos képviselő végül elhagyta a parlament épületét, majd a belügyminiszternél feladta magát, a csendőrök letartóztatták. Pavle Radić és Đuro Basariček belehaltak a sérülésekbe, Ivan Pernar és Ivan Grandá súlyosan megsebesült. Stjepan Radićot a merénylet után a belgrádi kórházba vitték, és megoperálták, de végül a lövés okozta szövődmények következtében augusztus 8-án elhunyt.

Vérfürdő után

Június 24-én a Hírlapban megjelent *Vérfürdő után* című vezércikkében dr. Strelitzky Dénes, az Országos Magyar Párt parlamenti képviselője érté-

Merénylet a parlamentben

Patyi Szilárd

kelte a parlamentben történeteket. A szabadkai magyar képviselő leírta, hogy a vérfürdőt megelőzően a parlamenti üléseken botrány botrányt követett, nem volt lehetőség a nyugodt tanácskozásra. Emiatt pedig „balsejtelmek sokakat kísérték”, de „senki sem volt azonban, aki gondolni mert volna a bekövetkező szerencsétlenségre”. Strelitzky pontosan látta, hogy a merénylet az ország számára sorsdöntő esemény, és egy új korszak nyitányát jelenti.

„Csodának kell történnie, hogy a mai reménytelen és vigasztalan parlamenti helyzetből kibontakozás legyen található – suttogták némelyek –, ha azok a tárgyalások, amiket a kormányzó pártok az ellenzékkel folytattak, nem vezetnek sikerre.

A tárgyalások meghiúsultak, és csoda helyett – vérfürdő jött... Azok a lövések, amik Rácsics Punisa revolveréből kipattantak, talán kioltják az egész életét a mai parlamentnek, de mindenesetre lezárják az ellenzéki obstrukciónak az eddigi korszakát, s bármennyire beláthatatlan és bizonytalan, de feltétlenül új korszakot nyitnak.

Az a nagy nemzeti szerencsétlenség, amely a parlament szerdai ülésén történt, feltétlenül határhő lesz, amely mellett nem mehetünk el anélkül, hogy magunkba ne szállnánk, és ne vonnánk le belőle a tanulságokat.

Bármely irtózáttal nézzük is a tény, amely családapák életét oltotta ki, bármennyire borzadunk is a tett vérességétől, s bármely mértékben ítéljük is el, a legmegdöbbentőbb az egész rémtettnél az a körülmény, hogy egyáltalán kijelenthető volt a parlamentben, hogy politikai vitákat vérrel is lehet elintézni, hogy a politika fegyverei között a revolver is szerepelhet, hogy van rá hajlandóság, hogy az elnök törvényes fegyelmi jogán kívül más eszközök is igénybe vétesenek” – írta Strelitzky vezércikkében.

Az Országos Magyar Párt nevében a párt elnöke, dr. Sántha György táviratban fejezte ki részvétét a Horvát Parasztpártnak.

„Megrendült lélekkel értesültünk a Horvát Parasztpártot ért mélységes csapásról. Kérjük, hogy fogadják mély gyászuk alkalmából az Országos Magyar Párt őszinte részvétét.

Dr. Sántha György elnök” – állt a táviratban.

esszé

(ÖN)AZONOSSÁG

Szerda Balázs

2.

Kik vagyunk mi? Ki(k) az a mi? Mi határoz meg minket másokhoz, a környezetünkhöz, önmagunkhoz képest, mitől leszünk, akik vagyunk? A felsőbb erő, a természet alkotja meg, irányítja, alakítja a viszonyainkat? Hol ér véget a biológia, a genetika hatalma, hol vesszük át az irányítást, ha át vesszük egyáltalán? Létezik vajon független gondolat, érzelm? Ha igen, mennyire egyénfüggő, mennyire lehet közösségi? A közösségi szellem valóban létezik-e, mi hatunk inkább rá egyénként, vagy „ő” ránk? Mondhatni költői, de legalábbis a megválaszolhatatlanság határát súroló kérdéseket tesz fel magának az ember, amikor az identitás témáját járja körül.

Az első részben az identitás, az öntudat, az önazonosság mibenlétével foglalkoztam. Ahogy az lenni szokott, minden megválaszoltnak vélt felvetés két újabb kérdést szül, amelyekre egyértelmű, egyöntetű, közfelkiáltással „elfogadható”, mindenki számára kielégítő válasz természetesen nem létezik. Mi mégis mind-egyiket megpróbáljuk megválaszolni: válaszainkból gondolatok, gondolatainkból elméletek, az elméletekből eszmék lesznek – ezt nevezzük (néhány év távlatából majd) történelemnek. A történelem pedig csendben (néha azonban egészen hangosan) a jelenben is folyik, „történik”. A tegnap még elképzelhetetlen, távolinak tűnő jövő egy szempillantás alatt válik múlttá, megtörtéنتé, vissza nem fordíthatóvá, a mindenkor jelen tehát nem csak a jövő, a múlt alakítója, meghatározója is.

„Független” történelem nincs, minden, amit látunk, szempont, amit hallunk, vélemény csupán, objektív módon nem létezik az igazság sem. Mindenkinek megvan a sajátja, ez a szubjektív igazságtudat a történelem mozgatórugója. Mindenkinek a saját belső igazságtudata szabja meg a gondolatait, értékrendjét, a gondolatai a szavait, a szavai a tetteit, a tettei a szokásait, a szokásai a jellemét, a jelleme pedig a sorsát. Létezik-e sors? (Na ugye.)

Közösségi lények vagyunk, hajtva a biológia és az eszméink, céljaink által. Elfáradunk, erőt merítünk, esünk-ke-lünk, sárosak leszünk, (meg)mosdunk, szeretünk, csalódunk, sírunk, remélünk, reményt veszünk, feladunk, újra nekifutunk – siker, babékoszorú, öröm, nevetés. Vagy nem. Egy valamit nem csinálunk soha: nem állunk meg. Megyünk, amíg a „biológia” engedi, bizonyos értelemben annál tovább is. Mi vagyunk tehát a történelmünk. Múltunk, jelenünk, jövőnk.

Az ember (az egyén) társat keres, családot alapít. Családot, amely minden közösség magját képezi. Természetünk-nél fogva közösséget keresünk, magunkhoz hasonlókat, bármilyen értelemben. A lényeg a közös, minden különbség ellenére is. A közös tesz minket eggyé, szimbolikus értelemben családdá, minél több van belőle (a közösből), annál erősebb lesz köztünk a kötelék. A nagyobb közösségek is a családmodell alapján épülnek tovább, a nagy közösségeket a kisebbek azonos vonásaik alapján történő összefogása, összefonódása képezi.

A természetes közösségekbe való szerveződés szépsége, hogy miközben egyre tömegesebb lesz egy ilyen jellegű tömörülés, minden részének jellegzetessége, egyéni vonása megmarad, egymásra kölcsönösen hat. Ember – család – ház – városrész – város – község – régió – ország – nemzet. Egy lehetséges, tetszőlegesen felállított sorrend, ahol az első (ember) és az utolsó (nemzet) is közvetlen kapcsolatban áll, ez teszi igazán nagyvá, egyben rugalmassá e természetes szerveződést. Az ember egyéni érdekei tehát mind közösségi is, amennyiben nem azok (len-nének), teljesen hatástalanok, jelentéktelenek maradnak. Érdektükhöz pedig mindig voltak és lesznek ember és ember, közösség és közösség között. A szubjektív (igazság)tudatunk határozza meg a közösségek saját magunk által felépített szerkezetét, (fontossági) sorrendjét, felépítését is. Két igazságtudat nem lehet azonos, hasonló azonban igen. Az ilyen, hasonló igazságtudattal rendelkező egyének (akik öntudatlanul is szerveződnek) mikroköz-szégek alkotja makroközösségben lát-hatjuk a család mint elemi erő arányosan felnagyított modelljét, a nemzetet.

A nemzet tehát sorsközösség, amely az azt alkotó egyének, kisebb közösségek értékrendjének hasonlóságából született. Az eszme, amely a nemzet léteért „felelős”, jellegét tekintve kollektív, az egyénileg megélt, nemzet tudatot építő tapasztalataink, élményeink teszik azzá. A közös történelmi tudat, történelmünk nagy sikerei, ha úgy tetszik, dicső kor-szakai közösségként jelentenek „múltbéli élményt”, tragédiáink, a történelem ránk nézve negatív hatású, negatív kimenettel bíró részei közösségként váltanak ki bennünk rossz érzést (haragot, csalódottságot, a megalázottság érzését), a közösség pedig, amikor ilyen hatás éri, automatikusan összezár.

A történelmi tudatunk része nyelvünk, kultúránk, hitünk is, egyik a másiktól ne-hezen elkülöníthető, mindegyik a másik szerves részét képezi. A nyelv mint a mindenkor közösség legkézenfekvőbb eszköze, amely kifejezi gondolatait, lehetővé teszi egymás közvetlen megértését, amely megértés minden közösségi szerveződés alapja, sikerességének egyik, ha úgy tetszik, „bábeli” kulcsa. Velünk alakult, mi alakítottuk, a nyelv az emberi gondolkodás legtisztább leképződése.

Ha a nyelv a gondolaté, az érzés leképződése a kultúra, amely nem kevésbé határoz meg minket. A tettek szokásokká, a szokások hagyományokká lettek, a hagyomány értékének bizonyítéka az időtállósága. A közösség folyamatos fejlődése, a külső hatások mellett csak az iga-

zán értékes, ezáltal a közösség számára hasznos, fontos szokások maradhattak meg (minden ellentétes próbálkozás ellenére), válhattak hagyományokká. A hagyomány egyben a folytonosság jelképe is, tiszteletadás őseink felé, akik mind hozzájárultak ahhoz, hogy ma azok lehetünk, akik: értelmesek, érzelmesekek.

A hagyomány és a hit közötti kapocs, ha úgy tetszik, átmenet táncainkban, énekeinkben, zeneiségünkben, tehát a kultúránkban keresendő, amely természetesen a nyelvhez is visszacsatolható. Az ének és a tánc a felfokozott érzelmi hangulat természetes szülőte, egyben pillanatnyi, bárki számára azonnal elérhető elrugaskodás az „e világi életből”. Az ének hithez, természetfelettihez való kötődésének tagadása, félremagyarázása, elhallgatása a modern kor vívmánya, az ember – amióta csak ember – akkor énekel, amikor úgy érezte, az egyszerű beszéd „hatalma” már nem elegendő. Az egyedül éneklés a lehető legintimebb, legbensőségesebb dolgaink egyike, a közösen éneklés az egyik legnagyobb erővel bíró, legintenzívebb közösségi élmény, a természetfelettihez való pillanatnyi (közös vagy egyéni) kapcsolat.

A hit, amelyet egy közösség magáénak tud, elsőpró erejű. Hinni az abszolút pozitív „energia” létezésében, amely a közösség minden egyes tagjában egyéni megítélésű, csak velünk állandó kapcsolatban létezik, mi adjuk a lényegét. A magunkba, egymásba és a mindennek felett állóba vetett hit erőt, bizakodást, kitartást ad. Elődeink hite, annak mindennapos megélése mai létezésünk egyik feltétele, a mi hitünk az eljövendő nemzedékek létezésének alapköve. Ínség idején összekapaszkodunk, értjük, érezzük a hit erejét (általunk adott lényegét), kevésbé ínséges időkben sajnos hajlamosak vagyunk megfedkezni róla, alábecsülni.

Identitásunk tehát a belőlünk (akaratlanul is) felépített múlt, jelen és jövő. Múlt mint ragaszkodás eleink által kipróbált és elfogadott természeteshez, ahhoz, ami „szent”, a közösséghez, a családhoz, természetes nemi szerepekhez, egymáshoz, a múlt közös jellegű megélésehez. Jelen mint az örökség megismerése, mindennapos megélése, felelősséggel történő alakítása, a hit megtartása, megértése, hogy egyedülként áll hatalmunkban jövőt építeni. Jövő – a megjósolhatatlan, ködös, avagy vakítóan fényes, az előreláthatatlan, amelyből mégis másodpercenként kapunk egy újabb szeletet, amely abban a pillanatban megszűnik jövőnek lenni. Ami lesz, az most van, ezt pedig abból kell (fel)építenünk, ami volt. A felelősség a miénk.

Stjepan Radić, a Horvát Parasztpárt elnöke augusztus 8-án halt bele sérüléseibe

A merénylet után Horvátország-szer-te tüntetésekre és zavargásokra került sor. Zágrábban egy tüntetés halálos áldozatokkal is járó zavargásba torkollott. Dubrovnikban a helyi radikális klubot lerombolták. Pavle Radić és Đuro Basariček koporsóját tízezer ember várta a zágrábi pályaudvaron, majd június 23-án a két képviselőt százezrek kísérték el utolsó útjukra. A Zágráb környéki településekről tízezrek érkeztek a temetésre. A gyászszertartáson a Horvát Parasztpárt szabadkai szervezetét Josip Vuković Đido, a párt szabadkai kerületi elnöke és három párttársa képviselte.

A horvátországi események hatására Szabadkán dr. Veljko Momirović, a város rendőrfőkapitánya óvintézkedéseket vezetett be a városban az esetleges zavargások elkerülése érdekében. Június 22-étől kezdve betiltott minden rendezvényt, tüntetést és utcai csoportosulást. A kávézók, vendéglők, mozik és minden nyilvános hely legkésőbb este 10 óráig tarthatott nyitva. A rendelkezés megszegőit egy évig terjedő fogházzal és ötezer dinárig terjedő pénzbüntetéssel sújtották. Emellett a temetés ideje alatt 9 és 11 óra között minden üzletnek zárva kellett tartania. A temetés napján a Szent Teréz-templomban gyászmisét tartottak, amelyen dr. Mirko Ivković-Ivanković vezetésével részt vett a helyi Horvát Parasztpárt vezetősége, valamint a független demokrata párt számos előkelő tagja.

A merénylet következtében július 4-én a Velimir Vukićević, az SZHSZ Királyság miniszterelnöke benyújtotta lemondását. Dr. Strelitzky Dénes a július 8-án a Hírlapban megjelent *Kormány-lemondás után* című vezércikkében vázolta fel a Puniša Račić lövései által bekövetkezett mély politikai válság legfontosabb kérdéseit:

„E pillanatban az ország politikai hájója a válság mély és sötét vizein, kavargó örvények és veszélyes zátonyok között úszik. Senki sem tudja ma megmondani, hogy mit hoz a holnap, senki sem tudja még csak gyanítani sem, hogy mikor, milyen irányban és milyen kormányosokkal lesz elérhető a kibontakozás verőfényes partja. Senki sem tudja megmondani, hogy van-e egyáltalán normális parlamenti megoldásra lehetőség, hogy van-e mód koncentrációs kormány alakítására, s hogyha nincs, mi lenne előnyösebb, mi lenne nagyobb érdekében az országnak: az ellenzék nélküli csonka parlamenttel dolgozni, vagy kiírni a választásokat? A jövő csupa kérdőjel, csupa talány, és jövődölésekbe, találgatásokba bocsátkozni egészen meddőnek látszik” – állapította meg dr. Strelitzky Dénes.

Fotó: Gruik Ibojva

emberek a történelemben

A ZENTAI GIMNÁZIUM A NAGY HÁBORÚ IDEJÉN

Molnár Tibor

A zentai gimnázium 1876. október 5-én – a szabadkai, a bajai, az újvidéki és a zombori után Bács-Bodrog vármegyében ötödikként – kezdte meg működését, ekkor még négyosztályos algimnáziumként. A zentai csata 200. évfordulójára, 1897 szeptemberében megnyílt a tanintézmény ötödik osztálya, majd a következő években fokozatosan a magasabb osztályok: a XX. század fordulójára már teljes főgimnáziumként működött. Ekkorra már égetően szükségessé vált, hogy az intézmény új épületbe költözzön. Az épület tervét, amelyet az 1908-ban Londonban megrendezett magyar kulturális kiállításon aranyéremmel jutalmaztak, Berzenczey Domokos városi mérnök, valamint Szabó Mihály építőmester készítették. A főter délkeleti sarkában elhelyezett, 63 helyiségből álló, 1800 m² alapterületű épületet 1910-ben adták át.

Az 1914 nyarán kirobbant első világháború az élet valamennyi területét érintette, nem volt ez alól kivétel az oktatás sem. A zentai gimnázium korszerű épületében 1914. augusztus 12-én a Vöröskereszt hadikórházat rendezett be.

A gimnázium az 1914/15-ös tanévet a központi állami népiskola épületében kezdte meg, ahol két váltásban folyt az oktatás: a gimnazisták délelőtt – 8 és 13 óra között – jártak iskolába, az elemisek és a tanonciskolások pedig délután.

Az 1914/15-ös iskolaévben az 1896-os és 1897-es korosztályból összesen 30 tanulót soroztak be katonának, míg az 1915/16-os tanévben az 1898-as korosztályból 17 tanulót.

A katonai szolgálatra besorozott 12 nyolcadik osztályos tanuló vizsgáit 1915. március 26–27-én szervezték meg, míg az írásbeli érettségi vizsgákra 1915. május 17–19-e között került sor. Mennyiségtanból – a háború jegyében – a diákoknak a következő feladatot kellett megoldaniuk: *„A most folyó világháború az Osztrák–Magyar Monarchiának napi 22 millió koronába kerül. Feltéve, hogy a háború 500 napig tart, az okozott költség mily évi anuitással volna letörleszthető 65 év alatt 4% mellett?”*

Az 1915/16-os tanév egyik matematikai érettségi feladata a következőképpen hangzott: *„Egy léghajó légi megfigyelőjének feladata az, hogy meghatározza az ellenség által újonnan épített vasúti épület távolságát az ütegtől, ha a léghajó emelkedési szöge 47° 15', a léghajóból nézve az üteg és a vasúti épület irányai által alkotott szög 78° 22,5', és a magasságmérő a léghajóban 1560 métert jelez. Milyen távol van az üteg a vasúti épülettől?”*

Az ilyen és hasonló feladatok azért voltak fontosak, mert a hadsereg a besorozott érettségizett fiatalok zömét tartalékos tiszti iskolába irányította. Ennek sikeres elvégzését követően altiszti rendfokozatban kerültek csapatokkal a frontra, ahol később tisztekké léphettek elő.

A tanárok az iskolán belül hazafias, a háború és a győzelem fontosságát magyarázó előadásokkal, valamint a növendékek háborús jótékonyágának szervezésével igyekeztek hozzájárulni a háborús erőfeszítésekhez. A tanárok közül egyesek az iskolán kívül bekapcsolódtak a Vöröskereszt tevékenységébe, emellett a nyári szünetben díjmenetesen szolgálatot teljesítettek a városi köz-

igazgatásnál, valamint az adóhivatalnál, ahol a bevonulások miatt hiány mutatkozott képzett munkaerőből.

A tanintézmény igazgatói tisztségét 1916. március 16-a és 1920. november 8-a között Veress Árpád töltötte be.

1915 és 1917 között a gimnáziumi pénzalapokból 20 600, a tanárok saját pénzükből 73 050, a diákok pedig 22 600 korona hadikölcsönt jegyeztek. A diákság a jótékonyági gyűjtésekben is tevékenyen részt vett.

Az 1916/17-es tanévben a gimnázium tantestülete huszonhárom tagból állt: az igazgató mellett azt tizennégy rendes és egy helyettesítő tanár, tornatanár, iskolaorvos, énektanár és négy hitoktató alkotta.

Az igazgatói jelentés szerint a háborús helyzet nem hatott előnyösen a tanulmányi előmenetelre. A fiúkat leköttötte a hadi események követése, és zavarták őket a családokban bekövetkezett nehézségek is. Ennek következtében a háborús években a szorgalom hanyatlott, és a szülői felügyelet hiánya miatt a magaviselet is hátrányosan alakult. A tanulók létszáma a békebelihez viszonyítva eleinte némileg visszaesett: az 1912/13-as tanévben első osztályba 70 (59 zentai és 21 vidéki), míg 1915/16-ban 65 (48 zentai és 17 vidéki) diák iratkozott be. Az 1916/17-es tanévben 87-en, az 1917/18-asban pedig 113-an iratkoztak első osztályba.

Az iskola a háborút követően múzeumot kívánt létrehozni, ezért a diákok a háborús emléktárgyakat is gyűjtötték.

Az 1917/18-as tanévre vonatkozó jelentés nem rejtette véka alá a háborúnak az intézmény munkájára gyakorolt hatását: *„Az oktatásra e tanévben hármas veszedelmet jelentett a háború. Ezek: az ideiglenes épület céltalan volta, a szénhiány miatti januári szünet s a szülői ház apátlansága. Ezek valósággal mint csapások nehezdednek ránk, s a tanítási eredmény visszaesését eredményezték. A bukottak százaléka 31,1%, sohasem volt ilyen magas ennél az intézménynél.”*

A korszerű épületet a gimnázium csak 1918. június 20-án kapta vissza, lepusztult állapotban. A városi hatóság haladéktalanul hozzálátott a helyreállításához, a katonai kincstár pedig kártérítést ígért.

1918 nyarán Zenta városa 450 erdélyi gyermeket fogadott nyaralásra, amely akcióból a gimnázium is kivette részét.

A spanyolnátha járványszerű terjedése miatt 1918. szeptember 27-e és november 4-e között szünetelt az oktatás.

Engedelmeskedve a mozgósítási parancsoknak, a zentai tanintézmény tanárai, oktatói közül többen, az egykori diákok közül pedig sokan hadba vonultak:

Dr. Glücksthal Andor (Zenta, 1876 – Auschwitz, 1944) iskolaorvos katonai szolgálatot teljesített.

Dr. Hacker Kálmán tanárt népfelkelőként 1915. június 17-én hívták be. Előbb őrszolgálatot teljesített, majd a népfelkelő-parancsnokságra került irodai szolgálatra. 1916 januárjában szabadságolták.

Szőke Dezső tanár 1917. április 23-án vonult be, és őrszolgálatot teljesített. 1917 októberének végén felmentették a további szolgálat alól.

Veress Árpád tanár 1915. augusztus 17-én vonult be önkéntesként Szabadkára,

Sebesültek a zentai hadikórház udvarán

ra, a m. kir. 6. honvéd gyalogezredhez. Az alapképzést követően a budapesti tiszti iskolába vezényelték, de betegség miatt hamarosan leszerelték.

Víg Lajos tanár 1915. február 15-én önkéntesként vonult be Szabadkára a cs. és kir. 86. gyalogezredhez, ahol a kisegítő hadikórházhoz osztották be. Később a milowitzi (ma: Milovice, Csehország) hadifogolytáborban szolgált. 1917 augusztusában szabadságolták.

A zentai gimnázium oktatógárdájából Nagy Gusztáv honvéd főhadnagy, hivatasos tiszti hős halált halt. Alhón (Vas vm.) született 1885-ben, a m. kir. 6. szabadkai honvéd gyalogezredben szolgált, és a 7–8. osztályos diákok katonai képzését – amelyet az 1908/09-es tanévtől vezettek be – végezte 1910-től. A szerb hadszíntéren vívott harcokban esett el 1914. november 7-én. Szülei és ifjú hitvese óhajára holttestét – két héttel később – a budapesti Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Az egykori diákok közül a háború során többen hős halált haltak:

Bata Miklós (21 éves) m. kir. 6. honvéd gyalogezredbeli hadapród 1915-ben az orosz hadszíntéren vesztette életét.

Bíró Miklós (Zenta, 1895) tüzérszázalós – aki 1913-ban érettségizett – 1916. szeptember 26-án az orosz hadszíntéren vesztette életét.

Bűn Vince (Zenta, 1896) a m. kir. 3. honvéd gyalogezred hadapródjelöltjeként 1916-ban a Doberdó-fennsíkon (olasz hadszíntér) adta életét a hazáért.

Döme László (Zenta, 1886) zentai telekkönyvvezető, a m. kir. 6. honvéd gyalogezred tartalékos honvéd hadnagya 1916-ban az orosz hadszíntéren esett el.

Farkas Endre (Győrszentmárton, 1892) joghallgató – aki 1912-ben érettségizett – a cs. és kir. 19. gyalogezred hadapródjelöltjeként 1915. május 4-én, harctéren szerzett betegség következtében hunyt el.

Heiszler-Gyurgyovánszki Ferenc (Zenta, 1893) gyógyszerész – aki 1911-ben érettségizett – a m. kir. 1. budapesti honvéd gyalogezred hadapródjaként 1915. május 18-án vesztette életét.

Piacsek Ferenc joghallgató – aki 1912-ben érettségizett – 21 évesen, a m. kir. 29. népfelkelő gyalogezred hadapródjelöltjeként 1915-ben vesztette életét.

Dr. Skultéty János (Zenta, 1891) zentai ügyvéd a m. kir. 29. honvéd gyalogezred hadapród őrmestereként a szerb hadszíntéren esett el 1914. november

12-én, Boszniában helyezték örök nyugalomra.

Virág László (Mohol, 1897) – aki 1915-ben érettségizett – a cs. és kir. 86. gyalogezred hadapródjaként 1916. június 6-án az orosz hadszíntéren halt hősi halált.

Vuković Milivoj (Zenta, 1894) – aki 1914-ben érettségizett –, a cs. és kir. 86. gyalogezred hadapródja az orosz hadszíntéren vívott harcokban esett el 1916. június 4-én.

Zakkay József (Dés, 1893) joghallgató – aki 1911-ben érettségizett – a cs. és kir. 1. tábort vadászszázalój hadapródjaként 1915. március 2-án esett el.

1918 novemberében véget ért az első világháború. Az 1918. november 13-án aláírt belgrádi egyezmény értelmében a szerb csapatok november 16-án Zentán is megjelentek, és november 29-én lefoglalták a gimnázium épületét. A tanintézmény ismét a központi elemi iskola épületébe kényszerült. 1919. január 20-án ezt is kénytelenek voltak elhagyni, mert oda francia katonákat szállásoltak be. Ezt követően hat osztályt az alsóvárosi népiskolában, hármat pedig a Boros-féle óvodában helyeztek el. A felekezeti hittant a tűzoltólaktanyában voltak kénytelenek megtartani. 1919. április 22-én sikerült visszakapni az épületet, amelyben jelentős kár keletkezett. 1919. július 13-ától 20-áig a katonák ismét megszállva tartották az épületet, ezt követően újra a tanítás szolgálatába került.

A zentai gimnáziumot 1918. december 12-éig a szegedi tankerületi főigazgatóság felügyelte, ezt követően már az újvidéki főigazgatóság hatáskörébe került.

A trianoni békeszerződés aláírását követően Sándor trónörökös 1920. június 26-án átutazott Zentán. *„Zentára érkezvén a tanári kar testületileg jelent meg a fogadásnál. Ófelsége megköszönlte az igazgatót, s megkérdezte tőle, hogy hány gimnázium van Zentán, hány osztály és hány tanuló van, s milyen a gimnázium tannyelve”* – jegyezte fel a gimnázium értesítője. Az igazgató udvariasan referált, hogy az intézet 11 tagozatán 449 tanuló tett vizsgát – magyar nyelven. A régens válaszát ugyan nem ismerjük, de tény, hogy Veress Árpád igazgatót 1920 novemberében felmentették tisztségéből. Helyébe Vukičević Nenadot nevezték ki, amivel a zentai gimnáziumban is megtörtént az impériumváltás.

SORSÁBA VOLT ÍRVA TRIANON

Fekete J. József

Dudás Károly: A nagy merénylő; Vajdasági Magyar Jogász Egylet, Újvidék, 2019

Matuska Szilveszter (1892–1945?) egész életében ismertté szeretett volna válni, nem híres, csupán berühmt akart lenni, hiszen aki ismert, az egyben népszerű is lehet, talán még valami dicsőség is ragad rá az évek során, neve hallatán sokan fölkapják a fejüket. Ha hagyja magát sodortatni a papucsos édesapja, majd az ugyancsak papucskészítő nevelőapja által kiválasztott életpályán, soha nem írta volna be a nevét a történelembe, esetleg a csantavéri vásárban árulta volna a takaros lábbeliket, miközben a lányok szoknyája a gyékényszőnyegre pakolt hétköznapi és ünneplőpapucskok fölött lebegett volna el, ő maga meg időről időre megtapogatta volna a zsebében lapuló Szent Antal-szobrocskát vagy a másikban a gyermekkorában suttymban vásárolt és mindig magával hordott csantavéri kisbicskát. De Szilveszter tett róla, hogy ne így legyen. Túlszárnyalta önmagát, nem csupán a berühmtségig küzdötte fel magát, hanem híres lett, sőt egyenesen hírhedt.

Mert mi jut eszünkbe neve hallatán? Biatorbágy, Csantavér, bűn és bűnhődés. Csantavér a szülőfaluja, onnét nősült, felesége Dér Irén tanítónő, ezt a családnevet a következő évszázadban Dér Heni magasra emelte a szórakoztatóiparban, Dér Csabának pedig alvilági hírnevet biztosított a bérgyilkosok közt a vezetékneve. Matuska szinte megmagyarázhatatlan okból, noha működött benne valamiféle kommunista-krisztianus ideológia, Biatorbágnál levegőbe röpített egy nemzetközi expresszvonatot, igaz, ő mindössze egy tehervonatot akart robbantani. Merényletének 22 áldozata és 17 súlyos sérültje volt, később az elhunytak száma növekedett, az 1999-es NATO-bombázás során megtanult szóval: járulékos áldozatok is akadtak, akikkel nem közvetlenül a robbantás végzett. Matuskát mégsem végezték ki. Saját merényletének áldozatává vált, csak közel másfél évtized múltán.

Ezek az alaptényeken kívül többet Dudás Károly hosszan dédelgetett kisregényéből és annak gazdag függelékéből tudtam meg a nagy attentátorról, Kosztolányi szerint az értelmes elmebetegről, a féleszűről, akinek agybéli kapacitásainak fele remekül működik, a másik fele viszont már nem. A költő ezt Matuska főtárgyalásán alapította meg, ahová a perről tudósító Karinthy Friggyessel és Márai Sándorral egyetemben újságíróként azért ment el, hogy láthassa a merénylőt. Nem mint ha nem találkozott volna önmagukból kifordult, elvetemült gonosztevőkkel, de sejtette, hogy Matuska másmilyen ember lehet.

Miként másmilyen is volt. A kisregény és a föllet, a könyv függelékében közölt dokumentumok szerint érzelmes, szinte érzélgős ember, aki rajongott a családjáért, kántortanítóként a diákjai szívébe férközött, de minduntalan hajította a nagyravágyás, a fékezhetetlen hiúság – halálos ítéletét is frissen vasalt öltönyben és lakkcipőben várta –, a kicsapongás, ma szexuális

ragadozónak neveznék. Anyagi biztonsága érdekében vállalkozások sorába kezdett, fa- és szénkereskedést nyitott, vegyes áruval, fűszerekkel üzletelt, volt borkereskedő, bérházakat vásárolt Pesten meg Bécsben is, kőfejtőt bérelt stb. Hajtotta a nagyozolás és a kivagyiság, akárcsak a fehérség iránti elragadtatottsága. A nagy háborúban tiszti rangra jutott, ezüst- és bronzkitüntéseket szerzett, megsebesült, ő lett a géppuskások vezetője... Amikor megtudta, hogy Erdélyt elcsatolták, azt a földet, amelyért dalolva géppuskázott, vérért adta, összetört. Trianon kihúzta lába alól a hazáját, a Délvidéket is, ami életre szóló, gyógyíthatatlan traumát okozott számára. Egy rossz anyagi pillanatában a katonai kitüntéseit, mint az odaveszett haza adományozta, számára immár értéktelen hálapénzeit, eladta egy újabb vállalkozás érdekében. Tehetséggel festett, kézírása a középkori kódexmásolók fegyelmét és kalligráfiai adottságát menekítette át a XX. század első felébe, nyolcvannál több találmányát jegyeztette be, és valamiféle kiforratlan, de jó adottságú nyelvi tehetséggel bírt. A bírósági főtárgyaláson nem tudta megmondani, mekkora vagyona volt, hogyan jutott ingóságaihoz, aztán meg koldusbotra, mint aki ilyen próságokkal nem szívesen foglalkozik. Folyton húzogatta nadrágszárát, hol bokáig, hol térdig, tornáztatta hüvelykujjait, nevetséges látványt nyújtott. Mindenképpen el akarta kerülni az akasztófát, sőt, börtön helyett szívesebben töltötte volna büntetését elmeorvosintézetben, ezért tárgyalása során rájátszott a megszállottságra, de amikor rájött, hogy alakoskodnia kellene ahhoz, hogy elmebetegnek nyilvánítsák, inkább vállalta az egyenes gerincet. Így volt féleszű.

Imádta a vasutat és a lokomotívokat, nem egy találmánya éppen a mozdonyok tökéletesítését szolgálta. Hogy ennek ellenére mi készítette a vasúti robbantásokra, mindmáig titokban maradt. Mert Biatorbágy előtt Ausztriában és Németországban is robbantott. Ezekhez hasonlóan Biatorbágnál is egy tehervonatot akart levegőbe röpíteni, de az késett, így a forgalmista 1931. szeptember 13-án, röviddel éjfél követően azt félreterelte a vágányról, és előreengedte a nemzetközi gyors szerelvényét. És lett 22 halott, 17 sebesült. Az előző merényletekért Ausztriában hat év börtönre ítélték, Magyarországnak azzal adták ki, hogy nem ítélik halálra, vagy ha mégis, akkor nem hajthatják végre rajta az ítéletet. Halálra ítélték, az életét megkímélték.

Az életfogytiglani büntetésből 1945-ben szabadult, amikor a váci fogházból az orosz csapatok közeledtével a börtönparancsnok szabadon engedte mind a 800 fogva tartottat, mert az elvonuló németek azzal fenyegetőztek, hogy különben kivégzik a rabokat. Matuska nem élt a hirtelen nyílt lehetőséggel, szerbtudásában bizakodva bevárta az oroszokat, akik elfogadták tolmácsként, és egészségügyi feladatokat bízta rá. Hamarosan egy orosz teherautón eljutott a jugoszláv határ közelébe – ahol ismét szembesült a hazáját cafatokra tépő Trianon tragédiájával. Hazagyalogolt Csantavérre, találkozhatott még szüleivel, apósával, sógo-

rával – feleségét még akkor vitte el a tüdővész Bécsben, amikor Ausztria kiadta Szilvesztert Magyarországnak –, de odahaza sem nyughatott, a templom előtt a Trianon által kiváltott tüzes, revizionista-nacionalista szónoklatot tartott. Valaki beárulta, másnap a partizánok elhurcolták. Vélhetően kivégezték, és tömegsírba temették.

Dudás hosszan érlelte a Matuska-regényt, időközben megkedvelte a főhősét. Nem is foglalkozik sokat a külsőségekkel, a nagy merénylő lelki életét igyekszik megérteni. Ennek alapján rajzolja meg a családszerető, érzelemgazdag, számottevő, sokoldalú tudás birtokában lévő, örült zseni alakját, aki bizonyára nem maga fundálta ki a vasúti merényleteket, társai viszont cserben hagyták. Felesége meghalt, ő volt a merénylet egyik járulékos áldozata, maga a merénylő meg a második, egyedül lányuk látogathatta a börtönben, többi hozzátartozójának erre nem volt módja. Megmaradt számára a vallás, a zene, orgonálhatott a börtönmiséken, festhetett, amíg lehetett festéket és vásznat szerezni, dolgozhatott a találmányain. Folytonosan büntudatt gyötörte, ezért folyamatosan sírt, álmaiban az érkező mozdony fényei, a robbanás villanása, a fölszakadó sín sikoltása, a völgybe boruló szerelvény robaja meg a közlelő megszélelt áldozatok képe kísértette. Matuska másfél évtizeden át selymek suhogásáról, káprázató női illatokról szeretett volna álmodni angyali fények közepe, de csak zajok és agytépő villogások mellett töltötte éjszakáit. Amikor rabtársai elhagyhatták a váci börtönt,

csend nehezedett rá, nyomasztotta, hogy többé nem hallja azok motoszkálását, az általuk keltett börtönzajokat. Az író kiaknázza a fény- és hanghatások, dübörgések álombeli dominanciáját, valamint gyakran él az ismétlések nyújtotta stilisztikai lehetőségekkel, hosszú körmondatokkal, az expresszív látványok, zajok és szurreális álmok egymásba csúsztatásával, amelyekkel lírai megjelenésében állítja az olvasó elé Matuska Szilveszter alakját, amelyet nem biztos, hogy megkedvel bárki is, de a kisregénynek köszönhetően nem csupán a tömeggyilkost látjuk benne, hanem a szeretni képes hétköznapi embert, akinek sorsába, miként annyi mindenki máséba, beírta magát Trianon.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Agárdi Gábor (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
- Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
- Barna Nikoletta (2000), Móra Ferenc Gimnázium, Kiskunfélegyháza (Zenta)
- Božinović Vedrana (1976) színész, dramaturg, író (Szarajevó)
- Fekete J. József (1957) író, újságíró (Zombor)
- Fenyvesi Ottó (1954) költő, író, szerkesztő (Gunaras–Lovas)
- Juhász Attila (1967) tanár, újságíró, fordító (Zenta)
- Klamár Zoltán (1955) néprajzkutató, egyetemi oktató (Kartal)
- Lackfi János (1971) költő, író, műfordító (Budapest)
- Lázár-Szűcs Anikó (1981) tanár (Zenta)
- Léphaft Pál (1952) karikaturista (Újvidék)
- Lovas Ildikó (1967) író (Szabadka)
- Majoros Sándor (1956) író, szerkesztő (Bácskossuthfalva–Budapest)
- Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
- Patyerek Réka (1996) kritikus, tanár (Kishegyes–Szabadka)
- Patyi Szilárd (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
- Százaz Miklós György (1958) író, történész (Budapest)
- Szerda Balázs (1991) történelem–latin szakos tanár, népzeneész (Óbecse)
- Szögi Csaba (1975) író, újságíró (Zenta)
- Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Tóth Szilárd (2002), Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium, Zenta (Szabadka)
- Verebes Ernő (1962) zeneszerző, író, dramaturg (Zenta)

Lapszámunkat Karlo De Negri fotóival illusztráltuk.

PÉNTEK

Tóth Szilárd

Serkó éppenhogy csak ledobta a cipőjét a szűk előszobában. 21.28 volt, amikor betoppant az ajtón. Benyögött egy *megjöttem*-et a nagyszobába, ahol szülei, név szerint dr. Friedman Balázs és Friedman Nikolett a *Szívek szállodája* megmagyarázhatatlanul sokadik ismétlését nézték. A tiszteletre méltó professzor úr – ahogy Serkó is mindig hivatkozott édesapjára – felköhintett a szobából, jelezvén, hogy tudomásul vette, édesanyja a puszta helyett a konyhába kiáltott ki néhány szót, amire talán soha nem érkezik válasz: Milyen volt? Hol voltál? Pakolj le az asztalról, ott van a hűtőben a makaróni, melegítsd fel! Serkó ebből az egészből maximum annyit hallhatott, hogy: *habrabrabrabrabra...*

Leült a konyhaasztalra, és megnézte az elszalasztott üzeneteket a mobilján. Egy pár értesítés – senkit sem érdekel –, egy régi, meg nem nézett vicces kép üzenettel apjától. Az üzenet két részből állt: „*Njgyon vicces*” és „*/nagyon*”. Serkó már százszor elmagyarázta apjának, hogy az üzeneteket nem /, hanem * jellel javítjuk. De a professzor érve, mint olyan emberé, aki tanított már *bevezetés a leíró nyelvtanba* elnevezésű tárgyat, mindig ugyanaz volt: *-gal a helytelen vagy nem létező alakokat jelöljük! Apjára ráfért volna már egy *bevezetés a Messenger-üzenetekre* és egy *valóban vicces képek* óra. Volt még egy új üzenete, sokkal frissebb és sokkal fontosabb. Egy olyan üzenet, amelytől talán még egy picivel gyorsabban is vert edzett szí-

ve. Adéltól érkezett egy rövid haiku és egy kép. Nálam maradt a pulcsid, mellettekben egy pedánsan összehajtott szürke kapucnis-cipzáros egy zöld ágyszőnyeg. Ezek szerint hazaért.

Édesapja nehézkesen felkelt a kanapéről, és németül hangosan énekelve Papageno belépőjét a *Varázsfüvelől*, elindult a halovány fényárban úszó konyhába.

– Der Vogelfänger bin ich ja, Stets lustig heissa hopsasa! – dalolta szinte tökéletes akcentussal, de annál tökéletlenebb hanggal. Imádott fütyülni, énekelni, dúdolgatni, mindig is egy vidám ember volt. Olyan értelmiségi, aki a vasárnapi rántott húst is Mozart *Figaro házasságának* végtelenített nyitánya mellett sütötte, utánzóva a maestro mozdulatait.

– Tán vidám a tiszteletre méltó professzor úr? – érdeklődött Serkó, még mindig a mobiljába temetve magát, lanyhán elnyúlva a konyhaszéken.

– Tán őrzője vagyok én az én uramnak? – válaszolt édesapja a rá jellemző olyan szósalátával, amelyben mindig keresni kellett a mögöttes és egyenes tartalmat. Serkó és édesanyja ehhez már rég hozzászórtak, megtalálták a néha hosszúra nyújtott gondolatmenetek mögött a magot.

– Mondd csak, édes fiam – kérdezte, miközben kivett egy korábban félig megívott zöld löttyöt a fridzsiderből –, milyen volt a randid?

– Miből gondolod, hogy randizni voltam? – Serkó csak most emelte fel

a fejét a telefonjából, és nézett kissé meglepett, kissé „*haggyámá!*” szemmel a tiszteletre méltó professzor úrra.

– Ugyan, Serkó! Őreg róka vagyok én már. Felismerem én az ilyen csirkefogók mondataiban a változásokat. Hangsúly, hanglejtés, dallam, szünet-prozodémák... Ne feledd, hogy a fonológia szakértője elől rejtegeted a bágyadt szerelmedet.

Persze szó sem volt hangtani változásokról, tapasztalatokról viszont annál inkább. A professzor úr ugyan valóban fonológiával foglalkozott, ezt tanította az egyetemen, és ebből is írta a nagydoktoriját, de a felismerést nem ennek köszönhette. Amikor mit sem sejtve kijött a konyhába, hogy megigya azt a bizalomgerjesztő üdítőt, észrevette a csekély, de letörölhetetlen viagyort Serkó arcán. A nyelvész úrnak muszáj volt önmagához híven ezt így performálnia: – Az első randik mind ilyenek.

– Hát én... a... nem hanem a... a Daniékkal voltunk a-az izébe... – dádógot Serkó, de apja csak nevetett, majd felkelt, hogy visszanyúljon a kanapéra, és tovább merüljön a *Szívek szállodája* szépművészeti miliójében az az ember, aki, ha ideje szakad, Arisztotelészt olvas. Kifelé menet csak ennyit mondott, mielőtt tovább dúdolta volna Papageno áriáját: *Iuventus, ventus!* Ich Vogelfänger bin bekannt, bei Alt und Jung im ganzen Land...

Serkó nem sokat töltött a konyhában ezek után, elköszönt a tévé előtt

félig fekvő zombiktól, és felment a szobájába. Anyja még azért utánakérdezett: Jól van, fiacskám. Ettél? Serkó már javában szedte a lépcsőket felfelé: Persze (hogy nem)!

– Evett ez a gyerek? – Kérdezte Serkó anyja a férjét, de a férfi jól begyakorolva csak annyit válaszolt: Tán őrzője vagyok én az én uramnak?

Friedman Nikolett nem véletlen nevezte fiacskámnak Serkót. Persze a fia volt, de rá hasonlított leginkább. Ami ebben az esetben szerencsés. Édesanyja ugyanis fiatal korában – mikor férjével megismerkedett – modellként dolgozott. Gyönyörű nő volt, olyan, akiről senki sem gondolta, hogy bölcész férje lesz. Talán egy gazdag olajmágán vagy egy focista. Ma már női magazinokba ír cikkeket, divatbemutatókra jár, divatkritikákat publikál, színházi darabokhoz tervez jelmezeket. Divattervező a tisztos szakmája, Londonban szerzett diplomát az LCF-en. Serkó a szépségét tőle örökölte. Kislánya bája mellett talán az is közrejátszott abban (lehetett tizenhétéves), hogy szinte ragadt rá mindenki, hogy vízilabdázott is. Szóval sem arca, sem testalkata nem volt figyelmen kívül hagyható. És persze a dumája sem, amelynek tündéri porát édesapja szórta el felette, amelyet a kis újszülött anélkül szívott magába, hogy kitűszögte volna. Ezt a gondolatot – egyértelműen – a prof. fogalmazta meg még évekkel ezelőtt. És ezt kedvelte Adél is leginkább a fiúban.

ARANKA NÉNI LAKÁSKULCSA

Majoros Sándor

Előbb vagy utóbb mindannyiunk életébe bekukucskál az a huncut pillanat, amikor rádöbbenünk, hogy szellemi téren már nem vagyunk olyan pengék, mint régen. Elfelejtjük a színészek nevét, nem emlékezünk a dátumokra, a bonyolultabb kifejezésekre, nehézséget okoz az összeadás meg a kivonás. Ezek a jelek arra figyelmeztetnek, hogy ideje valamit tennünk a végső, totális elbutulás ellen.

Néhány éve ez a folyamat éppen olyan megállíthatatlan volt, mint a szabadesés, de ma már itt van nekünk az internet, tele hasznos tanácsokkal. Nem kell informatikusnak vagy számítógépes zseninek lenni, elég, ha bepötyögjük a keresőbe, hogy „mit tegyünk szellemi leépülés ellen?”, és máris kapunk vagy hatvanezer találatot. De az ember mindamellett, hogy gyarló, még lusta is, így legtöbbször azokra hallgat, akik a sor elején állnak.

Így tett Aranka néni is, miután észrevette magán ezeket a szomorú tüneteket. Valaha ügyvéd volt, de csak cégjoggal, később meg adásvételi szerződésekkel foglalkozott, így nem lehetett része abban a szellemi tréningben,

amelyet a pallérozott beszéd révén valósíthatunk meg, és amely az internetes tanácsok szerint a legjobb a korai Alzheimer-kór ellen. Aranka néni a munkája során keveset beszélt, és akkor is csak panelmondatokat ismételt. Maradt volna még a kreatív írás, de Aranka néni ebben sem jeleskedett. Az általa ismert jogi nyelv olyan száraz volt, mint a tapló, az ízéről meg ne is beszéljünk. Aranka néninek már fiatal korában is nehezebb esett megírni egy személyes hangú levelet, mert minduntalan betolakodtak a szövegébe azok a nyelvi fondorlatok, amelyeket a szakmai zsargon telepített a szótárába. Amíg a férje, Jeromos bácsi élt, legalább politizáltak – nagy ellenzékiek voltak mind a ketten –, de ezek a véleménycserek idővel sablonossá váltak. Utolsó éveiben Jeromos bácsi már csak a tétét bámulta, és ha kérdezték, tőmondatokban válaszolt.

Aztán, amikor Aranka néni egyedül maradt, észrevette, hogy egyre gépiesebb a gondolkodása, és a napi teendőinek végzése közben is ugyanazokat a mozdulatokat ismételi. Nem talált semmilyen kihívást vagy komo-

lyabb elmemunkát követelőt az életében, és ez volt az, amitől az internetes bölcsek óva intik a hozzá hasonlók: aki nem fedez föl magának olyan elfoglaltságot, amivel naponta megtornáztathatja az elméjét, hamar a leépülés sötét bugyraiban találja magát.

Mivel Aranka nénit nem érdekelt a keresztretjévfertés, megfogadta a találati lista második vagy harmadik helyezettjének tanácsát, aki azt javasolta, hogy nem kell világmegváltó tettekben gondolkodni, elég, ha feladjuk a napi rutinunkat. Ha például átrendezzük a tárgyainkat, már az is sokat segíthet. Egy nem a megszokott helyére rakott teásbögre vagy kávéskanál föllelése ugyan szellemi erőfeszítés terén nem ér föl a holdtuzással, de az Alzheimer ellen csodákra képes.

Aranka néni ettől egészen vidám hangulatba került, mert éppen ilyen csodaszere vágyott. Nem kell könyvtárakat kiolvasni, sem órák hosszát a gép előtt ülve ostoba lövöldözős videójátékokat játszani, elég az is, ha mondjuk máshová teszi le a lakáskulcsait.

Rögtön tett is egy próbát: a lakáskulcsokat eddig az

előszobában a fogas alatti kis cipősszekrényen tartotta, éppen azért, hogy ne felejtse el, hová tette le. Most fölvette a csomót, és egy kis töprengés, forgolódás után máshová helyezte, majd a jól végzett munka örömevel vonult be a szobába tétét nézni, mert kezdődött a Szulejmán.

Később úgy vélte, jó lenne sétálni egyet a parkban, de amikor felöltözött, és felvette a cipőjét, nem találta a lakáskulcsokat. Ó, hát persze, máshová tette, csak a Szulejmán kiverte a fejéből, hogy hova. Levette a kabátját, a cipőjét, és nekilátott, hogy alaposabban utánanézzon a számításba vehető rejtekhelyeknek, de bárhogy és bárhol kutakodott, a kulcsokat sehol sem találta. Ekkor már ideges volt, úgyhogy fölhívta a lányát, Evelint, aki ott lakott a közelben, és volt tartalék kulcsa.

Evelin készségesen jött is, de hiába igyekezett, ő sem akadt rá a kulcsosomóra. Közben éjszaka lett, úgyhogy a keresést felfüggesztették, másnap viszont újult erővel és az unokákkal kiegészülve folytatták a nyomozást. Ám a négyfősre duzzadt csapat sem jutott eredményre. Hiába szkenneltek át min-

dent pengevékony szeletekre bontva – a plafontól a padlóig az összes polcot, fiókot és tárolót –, hiába néztek bele a ruhák zsebeibe, hiába borították ki a szemetest, a kulcsokat nem találták.

A csőrömpölésre átjött a szomszédból a részeges Rezső, aki a kommunizmusban börtönőr volt. Amikor meghallotta, mi történt, elmesélte, hogy a nyolcvanas évek elején szétszedett egy rádiót a konyhában, és akkor lesett a kőre egy csavar. Még a koppanását is hallotta, de hiába röntgenezte át a konyhát, később meg az egész lakást, mind a mai napig nem sikerült megtalálnia.

Ettől Aranka néni megnyugodott. Ezek szerint mégsem ő háborodott meg, hanem a világ, és ez ellen nincs mit tenni. Ami eltűnt, majd előkerül, ha nem lesz rá szükség, mondta ki a végső igazságot Rezső, aztán faképnél hagyta a társaságot.

Aranka néni hétfőn az Evelintől visszakért kulcsról több másolatot is készített, és mindegyiket odatette az előszobafogas alá, a cipősszekrényre. Hadd lássa az a cudar bujkáló, hogy ezen a világon senki és semmi sem pótolhatatlan.

ÉLMÉNYEK A MÚLÓ IDŐBŐL

Azok a hatvanas, hetvenes évek. Szalay Zoltán fotóalbuma Parti Nagy Lajos képmelléírásaival; Kosuth Kiadó Zrt., 2019

Manapság, a digitális fotózás korában csodálkozunk azon, hogyan is tudtunk régen a nyaralásokon 24 képkockával gazdálkodni, hogyan sűrűthettünk bele minden élményt a múlt időből – ráadásul fekete-fehérben – ennyi fotóba. Kunt Ernő fotóantropológiai munkásságát leszámítva kevés tudományos munka született a fényképezési szokásokról, pedig izgalmas terület. Gondoljunk csak arra, mit tartottak fényképezhetőnek, mely ünnepi alkalmakat, és mi az, ami kimaradt a családi albumokból. A nők tömeges munkába állásával új típusú fotók is születtek: a dolgozó nő identitását bemutató munkahelyi képek.

Szalay Zoltán Pulitzer-éremdíjas és Táncsics-díjas fotós kötete két okból különösen figyelemreméltó: egyrészt, mert Parti Nagy Lajos szövegeit olvashatjuk a fényképek mellett, másrészt a fotográfus világlátása egyfajta madeleine sütemény. László Ágnes szerkesztette a kötetet, 8 óra munka, 8 óra pihenés, 8 óra szórakozás a rendezővel. Látunk munkásokat, mun-

kásnőket, strandot vagy akár a „kommunizmus pusztája semmibe tartó vonatát”, az „örökhétfőket” (Petri György), az árvizet. Felsejlenek mára már elfeledett összefogások, mint az özvegyasszony házat építő szocialista brigád. Ilyenkor érdemes szétválasztani a propagandát a megélt történetektől. Mert akik segítettek, talán tényleg jólesett segíteniük. Emblemikus kép a Ruznyák családé, a lottónyerteseké. Az örökényi illetőségű férfi a Csatornaépítő Vállalatnál dolgozott, brigádtársaival együtt lottóztak, akkor épp három hete, amikor a nyeremény a markukat ütötte. A Ruznyák család – arcok, amelyeket ma már nem láthatunk, amelyek gyermekkoromban ott voltak még: munkaruhás, büszke apa, fejkendő anyja, hamiskás tekintetű fiú, a háttérben tükörrel. Nyitva marad a kérdés, mi lett velük, mi lett a 450 ezer forintos nyeremény sorsa. Aztán ott van a „Barbon-arcú szögvastekintetű férfiak” gyülekezete, amely szintén beindítja az emlékezést. Barbon borotvahab, amely ma már nincs. Gyermekkorom alapélménye, hogy nézem apámat a fürdőszobájától, ahogy borotválkozik, természetesen borotvahabbal. Ez maga a nyugalom és biztonság, a Barbon levendulaillatát most is érzem, visszarepít

a 70-es évek végére. Talán nemzedéki ez az apaélmény, a mi apáink még ilyenek voltak, ahogyan Turczai István is ábrázol egy hasonló apát novellájában: „Szeretete apja apaszagát, ami valamilyen megélt, összetéveszthetetlen keveréke volt a fatüzelésű kályhából kicsapódó füstnek, az autószerelő műhelyek nehéz olajának, a frissen vasalt ingekből áradó friss mosóporillatnak, a cigaretta után maradó kesernyés utóíznek és a Pitralon nevű arcszesz lassan illanó fanyarságának.” (Turczai István: Marokkóban a beteg párnája alá mindig tesznek tört. *Alföld*, 2013/1. 17. o.)

Láthatunk orsós magnót is, amely akkor csodának számított, bár rövid időre, jöttek az MK magnók, amelyeknek itt még se híre, se hamva, majd a kétkazettások, dübörgött a technológiai fejlődés, beköszöntött a bontott, mélyhűtött csirkék kora.

A Balaton-parton ülő, fejkendő aszsonyok, akik söröznek... zseniális kép. Ekkor még a téeszkirándulások is felhőtlenebbul teltek, mint a 80-as években, ekkor még nem hajtották magukat végkimerülésig az asszonyok a téesz-meléküzemágban. Még nincs válság, olajárrobbanás, áremelkedés. És a feledhetet-

Dr. Tóth Eszter Zsófia

len frizurák, a faluból városba áramló, hajukat levágató, majd bedaueroltató lányok, asszonyok, akik aztán vevők lesznek majd a Charlie angyalai frizurára is a 80-as években. Megjelenik a kötetben a tánccház is, a Sebő-együttes a hőskorban, az Ifjúsági Park, a Metro és az Omega.

Ajánlom ezt a könyvet azoknak is, akiknél nem indítja be az emlékezést, mint nálam, mert később születtek. Néha mehökkentő ennek a világnak a nyugodtsága, szürkesége, ingerszegény-sége a mából, mégis, valahogyan nagyon emberi.

A NEM LÉTEZŐ IDILL

Babarczy Eszter: A mérgezett nő. Jelenkor Kiadó, 2019

„Egyszer megtaláltam anyám felém forduló arcát, a galuskában. Fel akartam hívni, hogy is kell, de aztán eszembe jutott, hogy nem tudom felhívni, mert meghalt. Bosszankodtam, hogy felejthettem el, hogy meghalt az anyám!”

Ez a két mondat az *Anyu* című novella záróakkordjai közé tartozik. A nosztalgia mechanizmusát, a giccset éles váltás töri meg, ami kizökkent a nyugalmi állapotból, és elviselhetetlen feszültséget szül.

A huszonnégy novella gyönyörűen írja le azokat a kényszeres, sokszor meg nem értett szituációkat, amelyek két ember között jönnek létre. Rengeteg témával, problémával foglalkozik a kötet, a két tartópillér a nyelv általi megbélyegzettség (plusz az általános emberi problémák feltárása) és az erőszak. Az „emberi probléma” leszűkül a női problémakörökre.

Sok negatív vélemény övezi az úgynevezett „női irodalom” meglétét, hiszen ebből ki kell lépni (végső ideje lenne), mégis, mit tegyünk, ha a cím: *A mérgezett nő*? Az elvárásainknak abszolút megfelel, semmilyen csavar nem történik. Ha a hátborzító szöveget is figyelembe vesszük, képet kapunk arról, hogy maga a szerző ironikusan tekint az erőszakos kategorizálásra. Viszont a cím hatásvadász, beskatulyázó, tehát maga a könyv azt akarja, hogy női történetekként olvassuk őket. Érdekes kettősség.

Bizonyos történeteknél a szépirodalom, maga az irodalom ugyan jelen van, de sokszor a durva fogalmazás csakis érzelmi reakciókat és empátiát vált ki, tehát nem több némi felbolygató blogbejegyzésnél, így el is távolodik az irodalomtól.

A szövegek fele egyes szám első személyű, a másik fele egyes szám harmadik személyű narrációt alkalmaz. Néha az elbeszélés módok egy szövegen belül is váltakoznak. Nagyon erős kezdéssel nyit a könyv, utána a novellák minősége változó, ez a furcsa, hullámzó állapot a kötetben végig megmarad. Többször önsajnálatot, önmargangolást tapasztalhatunk csak, semmi többet. A személyességgel semmi gond nem lenne, ha valamilyen funkciót nyerne, ha megemelné a történeteket, hogy azok más szintre, más dimenzióba kerüljenek.

Nő vagyok, és nőkről szóló kötetet olvastam. Érthető az empátia, az érzelmesség. Am bizonyos szövegekben a túlmagyarázás és a monotonitás erőszakossá válik. Három novella is (*A pokol*, *A kisolló*, *Voland*) egy középkori nőről szól, pusztán annyi változtatással, hogy mindegyik karakternek megvan a saját válsága. Mind tragikus, mind elborzasztó (pl. falcólas), de az egymásutániság miatt mégsem történhet megemelés, hiszen a problémakör azonos, ami csak érzelmeket tud belőlünk kiváltani.

A kötet gyerektörténetei kifejezetten erősek és hitelesek. Ezekben a történetekben új perspektívából látunk min-

dent, ugyanis a gyerek szeme olyan dolgokat is képes meglátni, amit a felnőttek talán észre sem vesz, sokkal ártatlanabban és a jóságba vetett hittel felvertve látják a környezetet.

A *Nagymama* című kötetindító novella a legerősebbek közé tartozik. A központi probléma, amely ezt a szöveget és a teljes novellavilágot mozgatja, a nyelv, a nyelvkeresés. Az önazonosság válik problematikusá a nyelv által, a gyerek egyfajta érzelmi ridegséget tapasztal a nagymamánál, sőt ez a kegyetlenség szavakká is formálódik: „nehéz ember vagy, és az is leszel... nem a mi fajtánk”. Fajta? A gyerek nem érti, mit jelent, milyen fajtáról beszél a nagymama, és miért nem szereti. A *fajta* vajon negatív vagy pozitív? A felek közötti meg nem értettség, a hallgatás funkciójába lép, a leplezett undort és a gyűlöletet jelképezi. Az infantilis nyelvezet, a gyer-

meki naivitás és a komor felnőtt világ összeegyeztethetetlen. Ez a gyermek számára akkor válik tragédiává, amikor ráeszmél, felfogja, ugyanis nem érti az ok-okozati összefüggéseket, csak azt, hogy haragszanak rá, de hogy az ő létével mi a probléma, azt homály fedi.

Az *Emlékpogácsa* egy testvérpárról szól. Az elbeszélő csodálattal néz a hűgára. Mindketten étkezési zavarokkal küszködnek. Ami érdekessé teszi, hogy egy szó sem esik bulimiáról vagy anorexiáról, mivel egyetlen szó sem kerül direkt kimondásra, leírásra. Olyan metaforikus nyelvezetet hozott létre Babarczy, amely bravúrosan működik, és szinte művészi szinten beszél erről a két borzasztó, igen gyakori betegségről. Tehát a gyermeki léthez párosított egy olyan szövegdimenziót, amely szintén kristálytiszt, mégis a mélysége és valódi jelentése elviselhetetlen. „Kiiresíti a lelkét, üres és fehér szentély a teste, és kiéhezettett testén át ér el a lélegig, és azt is kifehéretti, kipucolja.” (*Emlékpogácsa*)

A másik gyerektörténet szereplője a megbélyegzés elől szeretne menekülni, ugyanis az egyik tanárnő azt mondja neki az órán, hogy barokk alkatú, miközben ő gótikus alkatnak tartotta magát. Mindegyik szereplőnek van valamilyen láthatatlan csomagja, amit cipel, ami mindig ott van, legyen akár gyerek vagy felnőtt.

A másik érdekes vonulat, amely folyamatosan pulzál a kötetben, az erőszak. Az erőszaknak nyelve is van, sőt maga

a fizikai és lelki fájdalom. Olyan sebek ezek, amelyek mindig ott maradnak, levakarhatatlanok, mindig újra véreznek. Nagyon érdekes szituáció, amikor *Az Itáliai utazásban* a nő, akit megérszakoltak, mindezek után is képes megértő és kedves maradni azokkal a férgekkel, akik ezt tették. Azzal, hogy nemcsak az áldozat szemszögéből, hanem az elkövetőéből is látunk valami mozzanatot, esendőséget mutat, egészen más érzésünk támad a történetek után, megérthetetlennek és ironikusnak is tűnik az egész történet.

A kötet nem derűt és boldogságot áraszt. Szélsőséges élethelyzetekben ismerhetjük meg a nőt, akiről szól, aki farkasszemet néz a nagymamájával, majd különféle betegségekkel küzd kamaszkorában, szül, végignézi az anyja halálát, zárt osztályra kerül, minden megtörténik vele, ami bárki mással, csak az ő világa torz, tulajdonképpen mindenkiel farkasszemet néz, önmagával is. Fejlődéstörténet-e? Szélsőségből szélsőségbe csapongni, azokat túlélni, majd feldolgozni, reagálni az újabb impulzusokra, normálisnak maradni? Lehet, hogy fejlődés, de nem a megszokott meghatározásban.

Sok tekintetben a monoton jelleg igaz, mégis, néhol vannak olyan formai megoldások (blogszerűség), olyan tempó-váltások (rövid, pattogós mondatok a hosszabb szövegekben), amelyek megbontják az állandó passzivitást és monotonitást, ami szinte az olvasó arcába könyököl.

GYILKOLNI SZABAD?

Joker. Rendező: Todd Phillips, főszereplő: Joaquin Phoenix; amerikai pszichológiai thriller, 2019

A Batman-univerzum meglehetősen felületes ismerőjeként, illetve a képregény-szubkultúrában tájékozatlan befogadóként úgy ültem le a *Joker* elé, mint ha egy minden előzményektől független mozi néznék. A franchise rajongóinak ennél nyilvánvalóan sokkal többet jelent Todd Phillips alkotása, ám úgy vélem, egy ekkora múltra épült filmet is vizsgálhatunk – ha értelmezhető, és értelmezhető – ön- és különálló egészként. Sőt, talán csak így értékelhetjük pontosan, megfelelően.

A *Joker* az első pillanattól az utolsóig leköti a figyelmet, két óra alatt talán egyszer sem keríti hatalmába az embert a jól ismert „haladjunk” érzése. Phillips, akinek eddigi karrierjét elsősorban az árulkodó című *Másnaposok*-trilógia fémjelzte, ugyanakkor legfényesebb pontja a *Borat* sztorijában való közreműködés volt, ezáltal egy ízig-vérig A kategóriás produkciót, mi több, egy klasszikus értelemben vett drámat rendezett. Az élete legjobbját nyújtó, címszereplőt alakító Joaquin Phoenix játéka odaszögezi a nézőt a képernyő elé, a *Joker* jellegzetesen az a film, amelynek egyetlen percét sem szabad kihagyni – nem csak a kulcsfontosságú fordulatok és történetzálak miatt.

A sokrétű cselekmény középpontjában a siralmas életét tengető Arthur Fleck áll. Arthur – vagy ahogyan anyja hívja gyerekkorától: Happy, azaz Boldog, vagy

még inkább Vidám – bohócként dolgozik a forrongó válságban lévő, társadalmilag kettészakadt Gothamben, miközben édesanyjával, Pennyvel (Frances Conroy) él sanyarú körülmények között egy szűkös panellakásban. A főhősnek számos neurológiai-pszichiátriai tünete van, amelyek közül az egyik egész lényét végzetesen meghatározza: kényszeredett, legtöbbször kellemetlen helyzetekben feltörő nevetése – aki egyszer is hallotta ezt a kacajt Phoenix szájából, valószínűleg soha nem felejt el. A patológiás nevetés mellett vagy épp emiatt szorong, hajlik a depresszióra, és nemegyszer súlyos tévképzetei vannak, illetve képzeletvilágokat épít ki magának. Jó példa erre a film korai jelenete, amikor bálványá, Murray Franklin (Robert De Niro) esti műsorának nézése közben a showman mellé képzeletli magát, aki fiaként beszél vele, vagy az elejétől a végéig imaginárius szerelmi szál. A főhős szegényes és méltatlan állami szociális ellátásban részesül, sőt, a ki-rendelt pszichiáternek munkáját a film egy fontos pillanatában megszüntetik, amivel Arthur egyúttal orvosságai nélkül is marad – ez az egyik legsúlyosabb rendszerkritikai eleme az alkotásnak.

Arthur karakterének másik fő vonása az a szakadékmély ellentét, amely a stand-up-előadóvá válni akarása és az erre teljességgel alkalmatlan személyisége között tátong. Életének álma, hogy sikeres, gazdag és közönségkedvenc showman legyen, holott hétköznapi életében a legelemibb emberi kapcsolatok kiépítéséért és fenntartásáért is megszenved, arról nem beszélve, hogy hivatá-

szos, de alacsony státuszú nevetetőként örökké a boldogság látogatását kell sugallnia. Ez a feszültség, a valóság és a vágyak közti elementáris ellentét adja a *Joker* szomorúságát, mély drámáját; a bohócruhába öltözött, de belül végtelenségig kétségbeesett ember önmarcangolása minden következő balsorsot magában rejt.

A harmadik, talán a fentieknél is fontosabb szál az apa körüli rejtély, a mélyrétegben és a felszínen is ez viszi előre a cselekményt, de a kibontakozásig számos lépcsőfok vezet. Arthurt a film nyitójelenete indítja meg lefelé a csúszdán, amikor néhány suhanc munkavégzés közben ellopja a hirdetőablakját, majd megveri. Emiatt elfogad egy pisztolyt kollégájától önvédelmi céllal, ám egy következő munkája során kicsúszik a fegyver a ruhájából, amiért azonnal kirúgják az állásából. Arthurba közvetlenül ezután nevetése miatt belekötnek a metrón, ahol az elkeseredett, földön fekvő, megrugdosott ember indulatból lelövi a három jómódú fiataalt – viszont itt még nincs minden veszve.

Az igazi zuhanás felé az a levél indítja meg, amelyet anyja ír Thomas Wayne-nek, a polgármesteri székre pályázó, archetipikus kapitalistaként megformált mágának. Penny notóriusan írogat a nagy embernek, mondván, sokáig náluk dolgozott, ezért anyagi segítségre számíthatnak tőle. Arthur a feladás helyett elolvassa a levelet, amelyből kiderül, Penny szerint Wayne az apja, aki őket évtizedek óta megtagadja. A pillanatok alatt feje tetejére állt világban Arthur nem nyugodhat, egyébként is labilis személye alól – az orvosságok hiányában – kezd kicsúszni a talaj, ráadásul a rajongott Murray Franklin-showban egy lebujsban előadott sikertelen stand-upjáról készült felvétellel nyilvánosan megszégyenítik.

Az igazság utáni vágytól hajtva a kórház irattárában megtudja, hogy a hivatalos szakvélemény szerint fogadott gyermek. Az élet rendjének felborulását és az örjítő bizonytalanságot Arthur nem tudja feldolgozni, a feltételezett apa újbóli elutasítása után pedig az anyagyilkosság jelenti a világrend bizarr, részleges helyreállítását: az egyébként is züllyött-lezüllesztett állapotban lévő társadalomból kivetett, bomló elméjű egyén az utolsó kapaszkodótól, a családtól is „megszabadulva” elindul a káosz felé vezető úton – ezt tükrözi a külső környezet is, a városban a Wayne jelképezte pökhendi gazdagok ellen tüntető tömegek egyenesen a gyilkolásra szólítanak fel.

Arthur kezdetben tökéletesen azonosulható karaktere ellenére (vagy épp emiatt?) a film valahol a közepe után végzetesen rossz vágányra tér. A dramaturgiai-lag remekül felépített történetki-

bontakozás alatt egyre zavaróbbá válik, ahogyan a rendező a főhős személyiség alakulásához viszonyul. A Phoenixnek köszönhetően végtelenül szánható és szerethető Arthur a film hajszálpontos belső logikája szerint változik szorongó különcből sorozatgyilkossá – ennek a folyamatnak egyik kevésbé hangsúlyozott, szerintem mégis nagyon fontos pillanata, amikor kimondja, hogy nincs bűntudata a három bróker megölése miatt –, és elgondolkodtató az a megértő attitűd, amellyel Phillips az anti-hős-hóst kezeli. Az anyagyilkosság után a fegyvert kölcsönző és a főnöknek az esetről hazudó munkatárs megölése következik, a betetőzést pedig Murray Franklin élő adásban történő kivégzése jelenti, amivel Arthur életének két hazugságával – a hamis apa-képpel és a hamis karriervágygal – egyszerre számol le, s tettét a gothami gazdagok elleni lázadásal és saját keserű sorsával ideologizálja meg – az orvosságok hiányában történő mentális leépüléssel együtt mindez külsőre hibátlan építmény.

Bennem azonban sokadik nézésre is ugyanaz az aggály merült fel. A film szinte tökéletes, és – a lejjebb kifejtett szemponttól eltekintve – valószínűleg minden franchise-hoz tartozó társát pontokkal veri egy tízes skálán. Azt viszont sehogy sem tudom elfogadni, hogy a film elején azonosulható hóst ugyanolyan szemmel nézzük továbbra is, amikor már sorra követi el a gyilkosságokat – függetlenül attól, hogy a drámai kifejtésre Arthur már örült-e, vagy sem. A bűntettek alatt és után Phillips ugyanúgy heroizálja az immár sorozatgyil-

kossá – Jokerré – vált karaktert, mint amikor csupán egy szorongó, szánni való bohóc volt – ebben a rendezői húzásban egyébként hatalmas szerepet játszanak az eddig nem említett zenék.

Nem a film belső felépítését, hanem a rendezői szándékot figyelve nem értem: az átélt sérelmek, igazságtalanságok – a kolléga hazugsága, a nyilvános megszégyenítés stb. – jogot képeznek a gyilkosságra? Bármennyire is szerencsétlen örült (ha az) a főhős, akkor is azonosulni kell vele, ha életeket, mégoly ellenszenves karakterek életét oltja ki? Létezik olyan körülményrendszer, amelyben szabad embert ölni? Ráadásul a film társadalmi szemlélete is hasonló. Bármennyire is igazságtalan a szakadék szegények és gazdagok között, lehet pártolón – ad absurdum: propagandisztikusan – beállítani a gyilkosságra, pusztításra való uszítást? A politizáló filmtől jó válasz az erőszak az egyébként tényleg fájó társadalmi különbségekre? Az egyéni és a társadalmi szint fúziója a zárójelenet, amelyben Joker megdicsőülve áll a tömeg előtt, és korántsem egyértelmű, hogy csak a film narratíváján belül történik-e mindez.

Végezetül egy megjegyzés. A halandók számára felfoghatatlan kényelemből a társadalomra tekintő hollywoodi krém a közösségimédia-pókok tobzódása közepette nyilvánvalóan nagy kihívás elé néz, hogy napról napra demonstrálhassa szociális érzékenységét. Az viszont talán egygyel több lépés a kelleténél, hogy a nagy együttérzésben legitimálja a megannyira jogos sérelmekből fakadó gyilkolást és pusztítást.

Ujjgyakorlat

Barna Nikoletta

Szfinx

Évezredek óta a homokba süllyedve
Várod hogy valaki meghallja szavad
S hallgatod az embereket reménykedve
Megfejtik-e a titkot mely benned szunnyad

Gízában a Nílus völgyének szélén figyelsz
Te őrzöd a hatalmas gízai piramisokat
A keleti széllel együtt halkán énekelsz
Szemléled a távolban feltűnő alakokat

Te vagy Abu'l Hól a rettenet Atyja
Ókori Hórusz a világosság országában
Minden órában felnézel a napra
Elfedve mélyen a homok fogságában

Láttad a korzikai hadjáratát
Mikor meghódította Egyiptomot
S figyelted minden mozdulatát
Csendben lested a reggeli harmatot

Mondd el ó te nagy Szfinx
Oszd meg velünk bölcsességed
Te szemképrázató éteri kincs
Mely egyszer talán hirtelen feléled